EGO

NOVEMBER 1985

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

Humanistisch Opleidings Instituut
BIBLIOTHEEK
Postbus 797 - 3500 AT Utrecht

In dit nummer o.a.:

- Het Humanistisch Vredesberaad en de kruisraketten
- Leven in Seedorf (5)
- Miles Davis, jazz- of popmusicus?
- Discussievervuiling rond volkspetitionnement
- Luchtvaart: lusten of lasten?
- Gezin: eenheid en tweespalt
- Politiek tekenwerk

EGO

MAANDBLAD VAN DE DIENST HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT UITGAANDE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

nr. 11 - november 1985
24e jaargang

Abonnementsprijs *f* 15,– per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistisch Geestelijke Verzorging te Zeist. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Redaktie:
Jan den Boer, Klazien van Brandwijk-Wiltjer, Wim Heij (voorzitter), Wim Reinders, Hans Schonk, Frank Spoelstra, Cher Turel, Paul Vonk.

Vaste medewerkers:
Ellen Broshuis, Adriaan Bijl, Theo Carree, Arend van Dam, Gerard van Erkelens, Albert Greven, Karen Heij, Sietse van der Hoek, Pieter de Jager, Jan Kooijman, Willy Lohmann, Frits Maas, Len Munnik, Leo van Opzeeland, Rien Robijns, Karel Roskam, Paul Rutten, Klaas Soesbeek, Jan Stoof, Frans Wermer, Hans van Wissen.

Eindredaktie en vormgeving:
Frank Spoelstra

Druk:
Brouwer Offset b.v. Utrecht
Gedrukt op kringlooppapier

Adres redaktie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-14436.

Inhoud

Kernwapens en kerncentrales	2
Humanistisch Vredesberaad	3
„Die kruisraketten komen er niet"	4
Leven in Seedorf (5)	8
Miles Davis	10
Als de bom valt	11
Discussievervuiling rond volkspetitionnement	12
Politiek tekenwerk	14
Back to the future	16
Leefstijl (affiche)	18
Gedicht/Berichten	20
Kruisraketten	22
Tweezijdige wapenvermindering	24
Luchtvaart: lusten of lasten?	26
Gezin: eenheid en tweespalt	28
Doping	30
Misdadiger en held	32
Boeken/bladen/brochures	34
EGO-puzzle	35
Willy Lohmann	36

Foto voorpagina:
Rienk-Jan Huizenga,
Foto pag. 21: Gerard van Erkelens

EGO: het zout in de pap

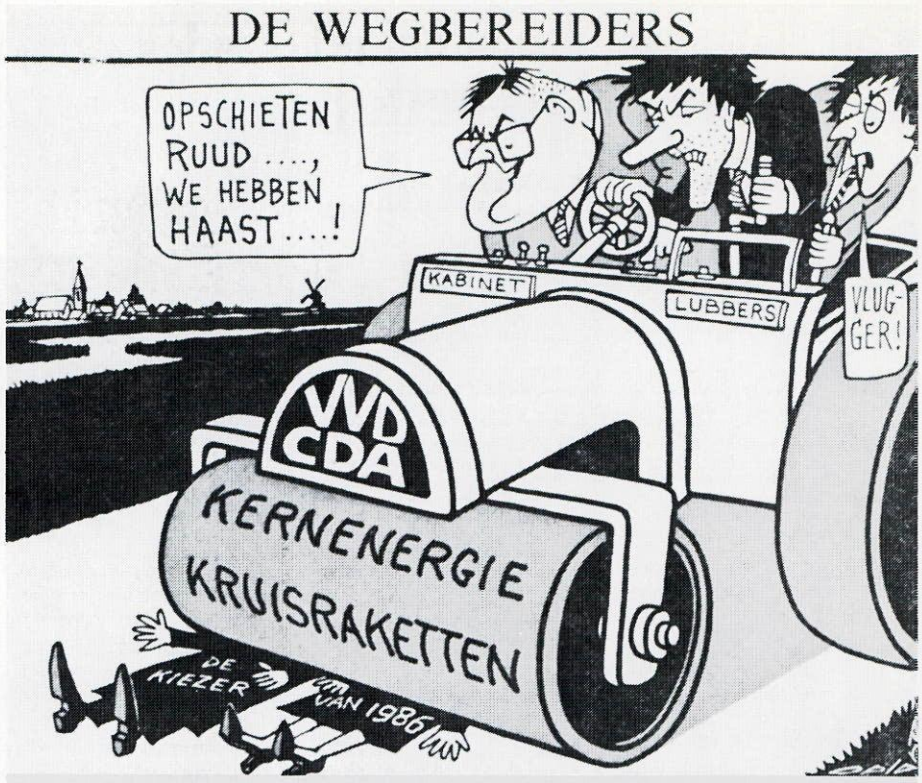

Tekening van Opland uit De Volkskrant

Kernwapens en kerncentrales

In een demokratie wordt rekening gehouden met de mening van de meerderheid, als ook met die van minderheden. Daarom wordt er regelmatig iets georganiseerd om uit te zoeken hoe Nederlanders over bepaalde dingen denken. Om te weten te komen hoe wij denken over het gebruik van kernenergie, heeft het kabinet Lubbers-Van Aardenne een Brede Maatschappelijke Diskussie laten voeren. Daar kwam uit dat een meerderheid geen nieuwe kerncentrales wilde. Even later besloot het kabinet om toch nieuwe kerncentrales te bouwen. De Tweede Kamer mocht nog over dit besluit praten, maar CDA en VVD lieten als gedweeë kinderen weten dat ze achter dit kabinetsbesluit staan. Die nieuwe kerncentrales zullen er dus wel komen, als er verder niets gebeurt...

Datzelfde is bijna te zeggen van de nieuwe kernraketten: die zullen er wel komen, tenzij... Uit diverse enquêtes blijkt dat de meeste Nederlanders vinden dat er genoeg kernwapens in de wereld zijn en dat het waanzin is om er nog meer bij te zetten. Maar trekt de regering zich daar iets van aan?
In dit kabinet zit een aantal ministers die denken – en soms ook hardop zeggen – dat ze ongestoord door kunnen gaan met hun beleid, omdat de Nederlanders er niet tegen in opstand komen. Over het grote aantal werklozen zei Van Aardenne eens, dat ze geen gevaar vormen voor de bestaande rust in ons land. En dus hoeft het kabinet zich niet druk te maken over de werkloosheid: een paar krachtige zinnen in de Troonrede en men kan weer een jaar verder.

Als het niet onrustig wordt in de samenleving, is de regering niet van plan om haar koers te veranderen. Wat de verdeling van het werk betreft niet en als het om andere wezenlijke dingen gaat evenmin. Dat is dus eigenlijk een uitnodiging aan de vele gedupeerden en tegenstanders van dit kabinetsbeleid om zich wat meer te roeren dan ze tot nu toe hebben gedaan. Als er geen rumoer ontstaat in het land, gaat het kabinet door met zijn voornemens om nieuwe kerncentrales en kernwapens te plaatsen in ons land.
Spelen de financiën of argumenten daarbij de hoofdrol?
Een geestelijke weerbaarheid, gegrond op redelijkheid zou in een demokratisch systeem als het onze de boventoon moeten voeren. Het lijkt erop dat het kabinet daar nog iets aan toevoegt: een fysieke weerbaarheid als de redelijkheid verstek laat gaan bij de andere kant. Wie op een dergelijke manier aan het zaaien is, kan op een stormachtige oogst rekenen.

Redaktie

Open brief van Humanistisch Vredesberaad.

Minderheid zorgt voor plaatsing raketten

Deze maand zal de regering de beslissing nemen over al dan niet plaatsen van de omstreden kruisraketten. Reden voor het Humanistisch Vredesberaad om een lange, uitvoerige open brief naar regering en parlement te sturen. Een laatste en waarschijnlijk vergeefse poging om het onafwendbare af te wenden.

Het Humanistisch Vredesberaad zet in de open brief al zijn bezwaren tegen plaatsing nog eens op een rijtje:

1. Kruisraketten zijn kernwapens en op grond daarvan ethisch onaanvaardbaar.

2. Nederland heeft, evenals een groot aantal andere staten, door ondertekening van het Non-Proliferatieverdrag in 1970 de intentieverklaring afgelegd om op een zo vroeg mogelijk moment het stopzetten van de nukleaire bewapeningswedloop te bereiken. Tevens is daarbij verklaard effektieve maatregelen te nemen in de richting van nukleaire ontwapening. Het niet naleven van internationale overeenkomsten is evenmin moreel te verantwoorden.

3. Plaatsing van nieuwe nukleaire wapensystemen verhoogt de veiligheid van het Westen niet in een wereld met een „overkill" aan nukleaire wapens. Daarentegen zal er slechts sprake zijn van een verhoogde onveiligheid in Europa.

4. Het „1 juli-besluit" is onzuiver. Nederland loopt weg voor zijn eigen verantwoordelijkheid en legt die bij de Sowjet-Unie. Het getal van 378 SS-20's is volstrekt willekeurig; waarom niet 250 of 400 en dan nog uitsluitend SS-20's?
Dat op deze wijze niet in de internationale politiek wordt onderhandeld moge een ieder duidelijk zijn.

5. Het bijplaatsen van nieuwe wapensystemen heeft tot nu toe geen enkel positief resultaat bij ontwapeningsbesprekingen opgeleverd en zal dat in de toekomst ook niet doen.
Het niet-plaatsen in Nederland zou weleens een eerste stap in de goede richting kunnen betekenen. Tevens kan dit het vertrouwen in ons zedelijk-politiek handelen vergroten.

6. Een plaatsing van Amerikaanse kruisraketten op Nederlands grondgebied zal betekenen dat de Nederlandse overheid niet of nauwelijks zeggenschap heeft over het gebruik en de inzet ervan. Nog daargelaten de vraag of dit in strijd is met de grondwet, geeft de overheid hiermee één van haar belangrijkste verantwoordelijkheden uit handen en onttrekt hiermee deze aan Nederlandse demokratische kontrole.

Volkspetitionnement

Ook wrijft het Humanistisch Vredesberaad regering en parlement het belang van het volkspetitionnement onder de neus. Het petitionnement onderstreept nogmaals het brede en nog steeds groeiende verzet tegen de plaatsing van de kruisraketten. In de open brief wordt de gebruikte methode verdedigd: De vraagstelling is duidelijk en zonder dubbele bodem. Het betreft een verzoek en geen onderzoek. Een gehoord verwijt dat er een mogelijkheid zou moeten zijn om „ja" in te vullen, is daarom onjuist. De gekozen methode is ongetwijfeld uitdagend: men kan er niet omheen. Er is geen sprake van versimpeling. Het gaat immers om een vraagstuk waarover binnen de politieke partijen en in alle andere geledingen van de samenleving grote verdeeldheid heerst en derhalve boven de gangbare politieke procedures mag worden uitgetild. Ook is nimmer aangetoond dat plaatsing van kruisraketten in ons land deel uit maakt van een „samenhangend Nederlands defensiebeleid". En men weet evengoed waar het om gaat als bestuurders.
Het Humanistisch Vredesberaad konkludeert vervolgens dat voor wat betreft het vraagstuk van de kruisraketten een meerderheid in het parlement een minderheid van het volk vertegenwoordigt.

Het Vredesberaad is ook nogal geschrokken van enige laatdunkende uitlatingen van regering en Kamerleden. Zo stelde een volksvertegenwoordiger dat het volkspetitionnement op emotionele gronden wordt ondertekend door vrouwen en kinderen. En: het moet maar eens afgelopen zijn met dat gezeur. Het Vredesberaad noemt deze houding onwaardig. Ook een opmerking als: „dat petitionnement is natuurlijk heel interessant maar overbodig omdat het besluit vorig jaar al is genomen", is het Vredesberaad in het verkeerde keelgat geschoten. De open brief stelt dat deze uitspraak getuigt van arrogantie van de macht en minachting voor wat onder de mensen leeft. Het Humanistisch Vredesberaad doet aan het eind van de open brief een klemmend beroep op regering en parlement om zich uitsluitend te laten leiden door de wens van de bevolking en het persoonlijk geweten. „Het gebruiken van kernwapens is een misdrijf tegen de mensheid; het bezitten ervan en dreigen ermee liggen in het verlengde. Het plaatsen van kruisraketten in Nederland is daarom vóór alles een ethisch vraagstuk. Bij een beslissing daarover dient dit voorop te staan. U bent persoonlijk verantwoordelijk voor die beslissing: noch de Russen, noch het bondgenootschap, noch partijdiscipline, noch het voortbestaan van een kabinet verschaffen u een alibi."

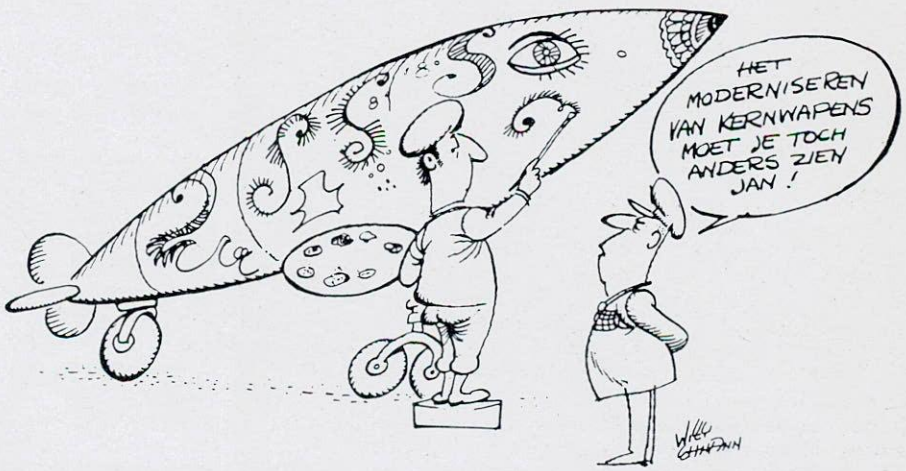

Hes van Huizen

Overgenomen uit: Humanist, oktober 1985

Voorzitter Humanistisch Vredesberaad Henk Bos:

„Die kruisraketten die komen er niet"

„Ik ben eigenlijk heel gedreven", vertrouwt hij me later toe. „Maar ik ben ook te vaak op m'n bek gegaan. Het leger is wat dat betreft een goede leerschool, je krijgt er eelt van op je ziel."
Uiterlijk doet hij sterk denken aan een britse kolonel.
Het type recht door zee, met een hart van goud. Een grote grijze snor met heuse draaipunten, iets opgeschoren boven de bovenlip. Donkere ogen en een ferme handdruk. Ondanks de nadrukkelijke uitnodiging om Henk en je te zeggen, vergis ik me regelmatig. Een britse kolonel blijft toch u.
Henk Bos woont midden in de bossen van Putten. Aan een boom voor het houten huis wappert een vlag met het nieuwe nationale symbool: het Oplandvrouwtje dat demonstratief een kruisraket wegtrapt. Sinds kort is Henk Bos voorzitter van het Humanistisch Vredesberaad. Rémi van der Elzen voelde hem aan de tand over het bestaansrecht van een aparte humanistische variant van het IKV.

Ter voorbereiding van dit gesprek stuitte ik op tientallen clubjes en verenigingen voor de vrede. Altijd weer die verzuiling. Waarom moeten humanisten nou persé een eigen clubje. Waarom sluit je je niet gewoon aan bij het IKV, verbind je je op de overeenkomsten die er ook zijn.
„Dat blijft moeilijk", zegt Bos. „Het IKV is interkerkelijk, hun uitgangspunten liggen toch in de kerk en 't evangelie. Hetzelfde geldt voor Pax Christi, de RK-tak. Er zijn natuurlijk wel losse clubjes, zoals „Stop de Neutronenbom", maar die wortelen weer zo'n beetje in de CPN."

Ik kan niet zoveel verschillen vinden tussen jullie doelstellingen en die van het IKV.
„Nee dat is wel zo. Zeker als je kijkt naar de manier van werken. Er worden ook wel pogingen ondernomen om het te bundelen. Zo is er bijvoorbeeld het LOVO, het Landelijk Overleg Vredesorganisaties. Maar het is een hele typisch Nederlandse eigenschap om voortdurend clubjes op te richten. D'r kan geen land ter wereld zijn waar iets aan de hand is, of wij hebben er wel een komitee voor. Dat heeft ook iets moois."

Maar het brengt wel met zich mee dat je één van de talloze clubjes bent. De bomen in het bos enzo. De bekendheid van het Vredesberaad valt zelfs binnen het Verbond nogal tegen, tenminste als ik afga op een ingezonden brief in een vorig nummer van de Humanist. Daarin werd het beraad een onbekende en onbeminde aktiviteit genoemd. Wat doen jullie nog meer behalve boekjes publiceren?
„Wij hebben in de loop der jaren studiedagen belegd voor humanisten. Er is sinds kort een periodiek blad. En we hebben in '83 een grote internationale konferentie voorbereid in Zutphen. Verder zitten we natuurlijk in het Komitee Kruisraketten Nee (KKN).

Het IKV onderneemt spektakulairdere akties. En dat heeft niks met de omvang van die club te maken.
„Nou of dat zo is..."

Neem nou die brief over die kruisraketten die het Vredesberaad onlangs aan regering en parlement stuurde. Als ik zoiets lees denk ik: „ze hebben gelijk, maar het zet dus totaal geen zoden aan de dijk."
Henk Bos is het daar niet mee eens. „Het ontgaat je blijkbaar wat daar precies aan de hand is. Het idee voor die brief is ontstaan doordat Klaas de Vries van de PvdA, – én humanist – mij in Woensdrecht aanschoot bij de start van het Volkspetionnement. Hij vroeg of ik vanuit het Vredesberaad een brief wilde sturen waarbij de nadruk eens wat meer zou komen te liggen op de ethische kant van de zaak. Want de nadruk ligt altijd op de zuiver politieke kant. Het IKV speelt uitsluitend in op die politieke aktualiteit, en praat eigenlijk niet meer over wat er nou eigenlijk fundamenteel aan de hand is. In die brief heb ik gezegd: „luister 's goed politici, het kernwapenvraagstuk is primair een ethische kwestie, en dat betekent dat er voor een volksvertegenwoordiger maar twee overwegingen geldig zin. Dat is je persoonlijk geweten en wat men in het land wil. De Russen, het voortbesaan van het kabinet, of de partijdiscipline verschaffen je geen alibi om je achter te verschuilen."
En met stemverheffing: „Dat is ook mijn grote verontwaardiging, in dat hele schimmige politieke spel komt de ethiek niet meer aan de orde. De VVD en de rechtse CDA-top hebben besloten dat die kruisraketten er moeten komen. En dat wordt gewoon doorgedrukt. Verschrikkelijk vind ik dat, vandaar die brief. Ja, en dan die verhalen dat kruisraketten nodig zijn voor het evenwicht, dat op die manier de vrede toch maar mooi gewaarborgd wordt. Kletskoek! Het is al veertig jaar oorlog, los van het feit dat Nederland na de Tweede Wereldoorlog bij drie gewapende konflikten betrokken is geweest, Indonesië, Nieuw Guinea en Korea. Je kan niet zeggen dat er vrede is omdat er toevallig geen oorlog op je eigen grondgebied is. Dat vind ik nogal mager, ik vind ook dat een humanist hogere eisen aan vrede stelt."

Niet duidelijk

Misschien hangt een deel van de onbekendheid van het Humanistisch Vredesberaad wel samen met de presentatie bedenk ik opeens, en ik vraag Henk Bos wat hij van het imago van het IKV vindt.
Fout, verkeerde vraag. Kribbig: „Waarom vraag je steeds zoveel over het IKV"?

De verschillen zijn me nog steeds niet erg duidelijk. Je hebt iets gezegd over de ethische kant, maar de precieze inhoud daarvan is me niet erg duidelijk.
Wat milder: „Soms komt dat ook niet zo duidelijk naar buiten, dan zit het hem voornamelijk in de argumentensfeer. Het IKV wordt gezien als de grote voortrekker van allerlei mogelijke akties. In de praktijk is dat helemaal niet zo. In het samenwerkingsverband van het KKN brengen anderen vaak de ideeën in. Het IKV heeft zich bijvoorbeeld heel lang verzet tegen dat hele idee van het Volkspetitionnement. Ze vonden het geen goed middel, twijfelden aan de haalbaarheid, hadden allerlei strategische bezwaren. Maar als ze dan uiteindelijk omgaan, pikt de buitenwacht het op als een idee van het IKV. Hetzelfde gebeurt vaker binnen het KKN. Pas als de PvdA en de FNV mee willen, gaat het naar buiten. De publiciteit richt zich ook altijd op die clubs."

Nooit kruisraketten

We komen over de nabije toekomst te spreken. November bijvoorbeeld. Wat gaat het Vredesberaad doen als de kruisraketten er komen?
„Ze komen er niet".

Dat klinkt nogal stellig...
„Ja. De regering ziet best dat er een enorm verzet is in Nederland. En Lubbers is een grote opportunist. Die kan 't verder niks schelen of ze er wel of niet

komen. Maar hij heeft nu eenmaal rekening te houden met de koalitiepartner en z'n eigen rechtse top. Als hij kans zou zien ze niet te plaatsen en op 'n slinkse manier z'n eigen club zonder al te veel gezichtsverlies door de bocht te krijgen, zou hij ook dat doen."

Ik verbaas me over zoveel psychologisch inzicht. Waar ontleen je dat allemaal aan?

„Aan de manier waarop hij opereert, nooit principiële uitspraken doen waarop hij kan worden vastgepind. Hij is altijd bezig met slimme konstrukties.
Er kan trouwens in november wel een besluit komen dat in eerste instantie tot plaatsing leidt. Maar dan duurt het nog een paar jaar voordat die raketten er werkelijk zijn. Ondertussen gaat het verzet door. Er komen nieuwe verkiezingen en het nieuwe kabinet met de PvdA zal dan onmiddellijk met die Amerikanen aan tafel gaan zitten en zeuren dat we ze niet willen. Dat zou wel eens zo lang kunnen duren dat de Amerikanen denken: „Laat maar zitten, dat Nederland wordt toch nooit iets".

Ik ben enigszins perplex door dit bombardement van eenvoud en optimisme. Maar Henk Bos gaat onverstoorbaar verder.

„Dat verzet moet dus doorgaan. Aan het bondgenootschap moet je niet al te zwaar tillen. Canada heeft geen kernwapens, Noorwegen en Denemarken ook niet. Dus een weigering hoeft de eenheid niet in gevaar te brengen. Die stelt toch al niet zoveel voor."

Ja, maar als er nu beslist wordt dat ze wel komen, kun jij wel je optimisme behouden, maar je krijgt wel te maken met een ontmoedigde achterban.

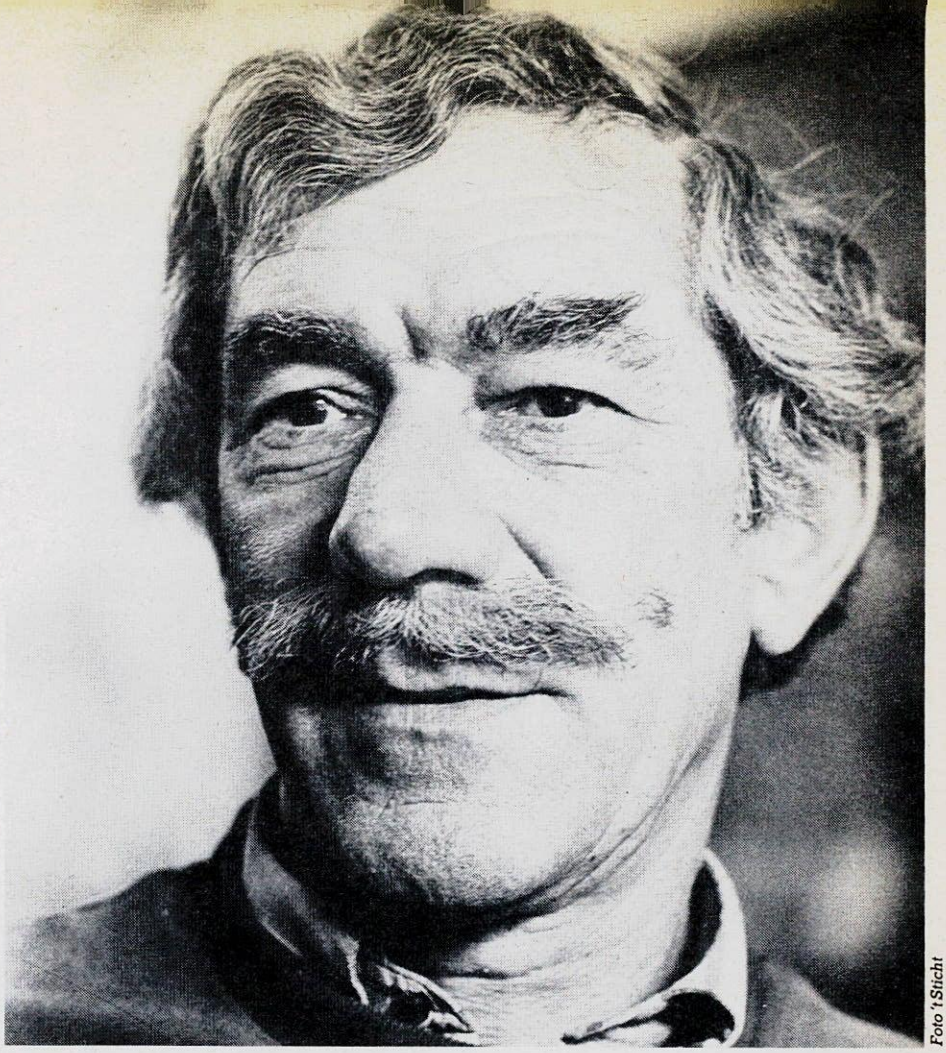

Foto 't Slicht

Docerend: „Veranderingen in de wereld zijn altijd gepaard gegaan met veel strijd, een hele lange adem en verschrikkelijk veel frustraties. Veranderingen kosten tijd. De weg naar sukses is erg lang. En dan nog, er zal voor de vredesbeweging nooit een moment komen, waarop gezegd kan worden, „nu is bereikt wat we wilden". ▶

HAAT-LIEFDE VERHOUDING MET HET LEGER

Het is op zijn zachtst gezegd opmerkelijk dat een ex-militair voorzitter is van het Humanistisch Vredesberaad. Reden genoeg om met Henk Bos terug te gaan in z'n verleden.

**Het is 1950 en hij gaat als jongen van goed gereformeerde huize als vanzelfsprekend zijn dienstplicht vervullen. Hij vindt het nog leuk ook. „Ik had de oorlog meegemaakt, was vanuit de hoek God, Nederland en Oranje grootgebracht." Hij wordt reserveofficier en besluit beroeps te worden.
Jarenlang zit hij bij de artillerie.
Zo midden dertig begint de twijfel – „dat wordt wel de derde puberteit genoemd hé." De beroepsvreugde is dan al tanende. „Ik begon te merken dat ik in een systeem funktioneerde dat erg star met mensen omging. De mensen waren uiteindelijk volkomen ondergeschikt aan de doelstellingen."
Het geloof heeft hij dan al achter zich gelaten. Maar „ik zat met 'n gat, voor dat geloof was niks in de plaats gekomen."
Min of meer toevallig raakt hij in kontakt met een humanistisch raadsman, wordt enthousiast en nieuwsgierig en gaat de opleiding voor raadsman volgen. „Een vreselijk belangrijke periode", noemt hij dat zelf. „Vooral die kolleges van Van Praag, dat was echt 'n Aha-erlebnis, en zeer ingrijpend. „Je verandert zelf, je kijk op dingen en mensen verandert en in het verlengde daarvan ook je visie op maatschappelijke en politieke zaken." Die verandering begint steeds meer te wrijven met de militaire dienst.**

**Na afronding van zijn opleiding wordt hij vrij snel gevraagd om namens het Verbond raadsman in het leger te worden. „Plotseling moest ik op dat militaire pak andere dingen plakken, dat was heel raar."
Een humanistisch raadsman blijft in dienst van de overheid, maar is wat de inhoudelijke kant van het werk betreft verantwoording schuldig aan wat „de zendende instantie" genoemd wordt: het Humanistisch Verbond in dit geval.
Tot die tijd stond Henk Bos bekend als „een fel en enthousiast beroepsman". „Je praat natuurlijk niet echt over je twijfels, en zo'n veranderingsproces is heel onzeker want je weet niet waar je uitkomt." Voor de meesten van zijn kollega's komt de overstap naar het raadsmanschap dan ook als een volstrekte verrassing. Sommigen zien het zelfs als verraad.
Eenmaal in het andere kamp groeit zijn aversie tegen het militaire apparaat niet. Hij wijt dat aan zijn „haat-liefde verhouding met het leger". En: „er zijn overal prachtige mensen, ook binnen het leger."**

Ben je niet bezig geweest met oplapwerk, vraag ik.

**„Nee, ik ga er van uit dat het leger door het merendeel van de bevolking gewenst is, het is een legaal onderdeel van de maatschappij. Binnen dat systeem komen mensen in de knel, die hebben recht op humanistische geestelijke verzorging. Nee, ik zette mensen niet aan tot weigering of uittreding, alhoewel dat wel eens de afloop van de gesprekken kon zijn. Maar wat ik voornamelijk en voortdurend deed was mensen helpen bij het maken van eigen keuzes. Zorgen dat ze de boel op een rij kregen. De konklusies die ze vervolgens trokken waren van hen zelf.
Dat was een andere op-** ▶

▶ Het zal altijd via moeilijke politieke beslissingen gaan, waarbij je maar half tegemoet gekomen wordt. Maar, er is een enorme bewustwording op gang gebracht, de laatste tien jaar. Die kan niet zomaar worden uitgevlakt.

Voor de Tweede Wereldoorlog was er ook een enorme pacifistische beweging...
„Die was niet groot."

De hele arbeidersbeweging liep anders wel met een gebroken geweertje...
„Er is toch een verschil", volhardt Henk, „de vredesbeweging nu is beter georganiseerd. Het is niet zo dat er op een algehele ontwapening afgekoerst wordt. Het is méer dan de kreet „weg met alle wapens". Er wordt duidelijk gewerkt aan beïnvloeding via de politieke kanalen."

Gewetensvol en geweldloos

Kun je je voorstellen dat een aantal mensen in november zo kwaad wordt dat ze alsnog naar andere middelen grijpen?
„Persoonlijk zou ik het liefst verschrikkelijk radikaal willen zijn. Er is zoveel onrecht in de wereld, dat ik vaak het middel revolutie zou willen hanteren. Maar, natuurlijk weet ik ook dat dat niet werkt. Het levert niks op. Vormen van burgerlijke ongehoorzaamheid vind ik prima. Maar die kun je niet als club organiseren, dat zijn dingen die mensen individueel moeten ondernemen. Ik kan als Henk Bos belasting weigeren, maar niet als voorzitter van het Vredesberaad."

Waarom eigenlijk niet?
„Omdat zo'n aktie een puur persoonlijke zaak is. Je kunt als voorzitter gewoon niet zo radikaal zijn als je als privépersoon bent."

Maar je kunt je toch solidair verklaren. Als organisatie zeggen dat je bijvoorbeeld de blokkade van een munitietrein een prima zaak vindt.
„Dat kan. Als mensen dat gewetensvol, en geweldloos doen. Uit bewogenheid, en betrokkenheid, omdat ze vinden dat de demokratische middelen falen. En ze zich realiseren dat ze grenzen overschrijden maar hiertoe als fatsoenlijk staatsburgers worden gedwongen. Dan wel ja.

Maar je weet toch ook wel dat die afwegingen niet zo gemaakt worden...
„Je hebt mensen die zich verzetten tegen alles en nog wat. Daar moet je wel onderscheid in aanbrengen. Ik ben ook in het vredeskamp in Woensdrecht geweest. Die mensen hebben een heleboel doelstellingen tegelijk. Zo kan ik niet werken. Die vinden dat de kruisraketten weg moeten, dat er anarchie moet komen, en dat er eh ook aan vrouwenemancipatie gedaan moet worden. Dat is hun aktiepatroon, zo kan ik niet werken."

Voor hen hoort dat allemaal bij vrede, jij brengt die scheiding aan.
„Ik vind het prima hoor, maar het wordt er allemaal niet duidelijker op."

Wat vind je van Greenham Common?
„We hebben pas nog op een van onze studiedagen een heel indrukwekkend relaas voorgelezen van iemand die daar geweest was. En we hebben trouwens ook een brief geschreven naar de minister president van Nieuw-Zeeland toen hij besloot geen nukleaire schepen toe te laten."

Het zit allemaal wel erg in de papieren sfeer.
„Soms wel, soms niet. We geven ook wel eens financiële steun aan vredesgroepen. En veel van onze mensen doen natuurlijk ook zelf mee aan akties en demonstraties. Daarnaast is er het studiewerk, de voorbereiding van konferenties en de uitgifte van materiaal.
Het Humanistisch Vredesberaad heeft een tweesporen-beleid. Het ene spoor: aktie, blijft toch een korte-termijn middel, symptoombestrijding. Je kunt het direkte gevaar keren, maar je stopt er niet de bewapeningswedloop mee. Je zult ook moeten speuren naar de oorzaken van geweld, en naar mogelijkheden om mensen te leren met konfliktsituaties om te gaan. Dat is het tweede spoor. Minder spektakulair maar wel nodig.
Dat is trouwens nog een verschil met het IKV. Christenen streven naar een volmaakte wereld, in de wetenschap dat die niet te bereiken is op aarde. De werkelijke harmonie is in de hemel. Ze gaan er van uit dat het leven eigenlijk konfliktloos zou moeten zijn. Wij humanisten zeggen dat je juist moet leren leven met die konfliktsituaties. Dat mensen altijd wel zullen strijden. Hier op aarde moeten we het maken.
Ik heb hier ook in de gemeenteraad van Putten mijn geduld leren oefenen. Met geduld en respekt kom je een heel eind. Toen ik hier kwam zo'n elf jaar geleden wist men hier niet veel meer over het humanisme dan dat het een soort heidendom was. Nu is er humanistisch vormingonderwijs. Ach, het zijn kleine dingen. Uiteindelijk zal er wel niet veel veranderd zijn als ik dood ga, maar het gaat er om dat je iets gedaan hebt. Ik wil niet oud worden, op een manier waarbij ik kankerend voor de televisie het leven aan me laat voorbij gaan. Dat is zonde..."

Rémi van der Elzen
Overgenomen uit: Humanist, nov. 1985

▶ stelling dan die van de protestantse en katholieke geestelijk verzorgers. De meesten waren gewend trouw in de pas te lopen, en als de jongens het moeilijk hadden kregen ze een aai over de bol, met de mededeling nog even door te zetten, voor volk en vaderland enzo." Ik heb 't raadswerk met ontzettend veel voldoening gedaan."

De link met de vredesbeweging is er al eerder.
„In '75 stelde ik voor mezelf al vast dat die kernwapens niet konden. Ik vond dat er binnen het Verbond ook maar eens iets moest gebeuren, want daar lag geen enkele uitspraak over, er was helemaal niks. Dus ik schreef achteloos 'n briefje naar het hoofdbestuur, zo van „daar moeten we even 'n uitspraak over doen, dat dat niet kan op humanistische gronden enzo. Nogal naïef. Ik dacht dat dat binnen zo'n klein clubje vlot te regelen viel. Nou, zo simpel ging dat dus niet. Het Humanistisch Verbond is net 'n kruidenierswinkel met de allure van een multinational"...
Hij neemt een korte pauze om deze fraaie beeldspraak goed over te laten komen.
„Maar goed, daar moesten dus ontzettend veel mensen over vergaderen, en zich over buigen. Maar uiteindelijk kwam er een soort periodiek overleg uit voort waarin de voorzitter van het Verbond zat, nog wat mensen uit het hoofdbestuur, en een aantal mensen uit onze dienst." De naam past geheel in het tijdsbeeld: De Verontrustingscommissie over kernbewapening heette het overleg.
Omstreeks '79, het jaar van het dubbelbesluit, wordt de vredesbeweging in Nederland aktiever. Eerder al is de IKV-slogan kernwapens de wereld uit om te beginnen uit Nederland, gelanceerd. Er is inmiddels ook een landelijk overleg tegen de kernbewapening, waarin politieke partijen en vredesgroepen zitting nemen. Cor de Ronde en Henk Bos zitten er namens het Humanistisch Verbond in.
Maar, „het werkte niet", aldus Henk. „We zaten met een heel beperkt mandaat van het Verbond, en moesten dus steeds terug naar de club om te overleggen met 't hoofdbestuur. Dat kwam maar eens in de zoveel tijd bij elkaar, kortom het was allemaal vreselijk omslachtig."
Er werd besloten tot oprichting van een Humanistisch Vredesberaad, dat beraad zou de status krijgen van een werkstichting, zoals het Verbond er meerdere kent.
„Konkreet betekent dat je je baseert op uitspraken van het Verbond maar niet over elke futiliteit hoeft te overleggen. De speelruimte is groter, en je kunt slagvaardiger werken.
„Waar die vrijheid opheudt? Ja, kijk als wij opeens vanuit het beraad aktie zouden gaan ondernemen om uit de Navo te treden, dan zou het hoofdbestuur ongetwijfeld ingrijpen."
Er was nog een tweede reden voor de oprichting. „Er bleek een duidelijke behoefte aan een humanistische vredesclub. In den lande waren allerlei humanisten die zich aktief met de vredeszaak wilden bezighouden. Er waren wel plaatselijke vredesplatforms, maar dat waren vaak IKV-kernen en je hoorde zo links en rechts dat die humanisten er een beetje bijhingen." *(RvdE)*

ONZE TAAK IS TOCH
STRIKT DEFENSIEF!

Leven, wonen en werken in Seedorf (5)

„Vrije tijd is ook tijd en die moet je goed kunnen vullen"

„Het kan best allemaal te begrijpen zijn dat de WZZ niet direkt de hoogste prioriteit heeft en krijgt met zijn 'filmavonden voor Jan Soldaat'. Maar men moet goed begrijpen: Vrije tijd is ook tijd en die moet je goed kunnen vullen. Om dat te realiseren heb je bekwaam en gemotiveerd personeel nodig èn voldoende middelen om echt iets te regelen. Die opvatting wordt helaas nog steeds door te weinigen in de krijgsmacht gedeeld. Waarschijnlijk ligt dat verankerd in het militaire bedrijf: een overwaardering van het typisch taktisch en militaire gedeelte, waarbij alles wat daar niet toe behoort er maar bekaaid van afkomt."

Met deze woorden beëindigt WZZ-kapitein Koos Sol uit Seedorf het vraaggesprek met EGO-redakteur Wim Heij. Duidelijk blijkt bij kapitein Sol van een verminderde betrokkenheid bij het WZZ-gebeuren nog geen sprake te zijn (ook al staat een overplaatsing voor de deur). Integendeel. Hij had dit werk nog graag een poosje willen blijven doen.
Dit is het voorlaatste artikel in de serie 'Leven, wonen en werken in Seedorf'. In dit gesprek uiteraard veel aandacht voor de aktiviteiten die de WZZ ontplooit voor de Nederlandse gemeenschap in Seedorf. Ook gaat kap. Sol in op in eerdere artikelen geuite kritiek op het WZZ-beleid met betrekking tot het aanbod van de weekend-aktiviteiten.

Hoe lang zit u al in Seedorf?
In juni 1980 ben ik met mijn vrouw naar Seedorf gekomen. Drie jaar lang heb ik een funktie op het vervoersburo vervuld. Daar hadden we te maken met douanezaken, zoals belastingvrije auto's, busvervoer, enz. In 1983 ben ik overgegaan naar de WZZ-algemeen. Daar ga ik, tot mijn spijt overigens half '85 weg. Dan ga ik naar de HOOS (Hogere Onderofficiersschool) en wordt daar docent maatschappijleer. Iets heel anders dus.

Met spijt weg uit Seedorf?
Ja, toch wel. Enerzijds bevalt mij de leef- en werksfeer hier goed, daar komt bij dat het financieel ook zo zijn voordelen heeft. Anderzijds lijkt mij de nieuwe funktie in Breda ook wel aantrekkelijk, gezien het andersoortige karakter. Toch was ik liever in dit soort werk nog wat doorgegaan. Twee jaar is ook erg kort voor zo'n funktie, want het is een nogal komplex geheel, vind ik zelf, waar je een hoop tijd insteekt voor je een beetjethuis bent op al die terreinen. Alvorens je het een beetje door hebt ben je zo een jaar bezig. Het komt er eigenlijk op neer dat andere de vruchten plukken van wat je hebt opgezet. Dat doet een mens liever zelf.

Wat is precies uw taak hier?
Buro Welzijnszorg algemeen houdt zich bezig met de vrijetijdsbesteding van de gemeenschap, van Jan Soldaat tot en met de gezinsleden. Dat aanbod bestaat uit films, hobbyklubs, bibliotheek, videotheek en verenigingswerk. Daarnaast het in stand houden van een drietal kiosken in Seedorf, Hohne en Langemannshof met de verkoop van boeken, tijdschriften, posters enz.
Dan verzorgen we nog de voorlichting m.b.t. de studie en doen we het een en ander met het Buro Overgang Burgermaatschappij (BOB).

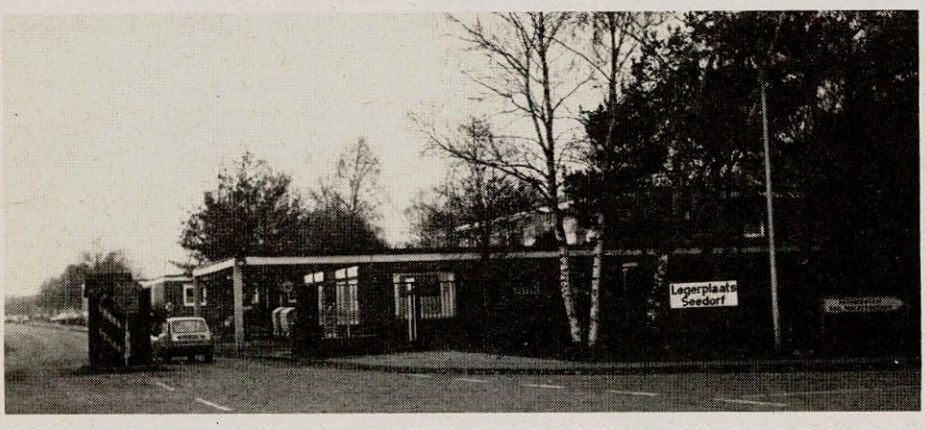

Het lijkt mij wel een baan waar men iets van kan maken.
Het is een van de weinige banen binnen de krijgsmacht met heel veel vrijheid, waar je kunt doen en laten wat je wilt, uiteraard binnen zekere grenzen. Je moetgeen geld zoekmaken en je moet binnen het beleid van de sektie Welzijnszorg Den Haag blijven. Maar of je wel of geen films wilt vertonen en welke soort dat kun je vrij redelijk zelf bepalen. Een schaaktoernooi organiseren of reisjes naar Bremen voor de kazernebevolking kun je doen of niet. Er is betrekkelijk weinig voorgeschreven.

Wat Jan Soldaat vraagt levert de WZZ? Er is veel belangstelling voor seks-en geweld-films, dus draaien jullie die?
Die belangstelling voor dit genre films is hier ook groot. Dan hebben we het over het reguliere filmprogramma in de grote zaal, negen verschillende films per week. Dat aanbod komt uit het pakket dat door het CFK (Centraal Filmburo Krijgsmacht) wordt uitgebracht en draait ook in Hohne en Langemannshof. Het CFK is een kommerciële instelling, moet zichzelf minimaal bedruipen, met één doelgroep: de dienstplichtigen tussen de 17 en 23 jaar. Daar koopt het zijn films op in. Dat betekent dat zo'n 80% van het aanbod inderdaad bestaat uit spanning, avontuur, sex en geweld; de resterende 20% zijn de overige genres.
Dat komt er in de praktijk op neer dat uit het CFK-pakket zo één keer per maand een film uit de kategorie overigen wordt gedraaid. Dat is wat er in de grote zaal wordt vertoond. Daarnaast draaien wij voor de mensen die vaker een 'betere' film willen zien, separaat, in een kleinere zaal, de andersgerichte films. Dat is zo eens in de veertien dagen. Het kost verhoudingsgewijs vrij veel organisatie, tijd en geld terwijl er betrekkelijk weinig gebruik van wordt gemaakt. Desondanks moet het toch blijven bestaan. Ik hoop dan ook dat mijn opvolger het wil blijven voortzetten.

Vanuit welke achterliggende gedachte onderneemt u dit soort aktiviteiten?
Kijk, ik ben zelf in film geïnteresseerd, daar komt bij dat ik ook niet altijd kapot ben van het reguliere aanbod. Vooral in het weekend kijk ik ook nog wel eens naar een film in de grote zaal en het is soms om te huilen. De naar mijn mening meest afgrijselijke films zitten er soms tussen. Porno mag niet binnen de krijgsmacht, maar verschrikkelijke moordpartijen voorschotelen, daar

Kapitein Koos Sol

praat niemand over. Maar dat terzijde. Ik vind dat tegenover dit filmaanbod voor de massa ook iets anders moet staan voor de minderheid. Wanneer mensen bij mij komen met 'Is dit nu het enige wat er is?' dan haak ik daar op in. Zo is het idee ontstaan om wat alternatiefs te ondernemen.

De lektuurvoorziening gaat ook uit van de behoefte van de dienstplichtige?
De film is in die zin non-profit, het moet zichzelf bedruipen, meer niet. Bij onze kiosken ligt dat anders, daar heb je te maken met een kommerciële situatie. Voorraadhoogtes en wat niet en wel loopt wordt nauwlettend in de gaten gehouden. Als we bijv. de boeken pakken, dan zien we hetzelfde verhaal als bij de films: 80% spanning, avontuur, wat minder sex; 20% overigen. Daar zit dan wel steeds de boeken top-10 van de Haagse Post en Vrij Nederland in. Je moet het zo zien dat tegen tien MacLeans er één Kees van Kooten wordt verkocht. Zo ligt die verhouding zowel kwa inkoop als verkoop. Daarnaast kan iedereen die iets wenst dat bestellen. Bij de tijdschriften en weekbladen kunnen we zo ongeveer alles bieden. Alle opiniebladen hebben we hier in ongeveer dezelfde verhoudingen als een doorsnee Nederlandse kiosk; 100 Panorama's tegen 8 HP's, 100 Revue's tegen 5 Vrij Nederland's.

De variatie in kranten steekt daar wel heel schril bij af. Je kunt slechts 'kiezen' uit het AD of de Telegraaf. Hoe komt dat?
Dat heeft geen andere achtergrond dan slechts een organisatorische. Ik ben er een jaar geleden eens ingedoken, ook omdat mensen er mij op aanspraken. De beide leveranciers van AD en Telegraaf hebben onderlinge afspraken over het leveren van de kranten. Ze worden bij toerbeurt hier naar toe gebracht door beide uitgevers. Die willen geen andere kranten meenemen. Wanneer wij de Volkskrant en Trouw hier willen verkopen dan moeten we die op laten sturen, die komen dan wel een dag later. Dus bestaat de kans dat deze niet meer verkocht worden.

In een vraaggesprek met enkele kanonniers (juli/aug. nummer van EGO) kwam naar voren dat het weekend vaak het meest saaie gedeelte van de week is. Men vond het weekendaanbod van de WZZ nogal pover.
De standaard/vertiermogelijkheden die wij in de week hebben (de hobbyklubs, de bibliotheek, de videotheek, studiemogelijkheden, films e.d.) zijn in het weekend beduidend minder. De film gaat gewoon door, vier films per weekend. Van de vier hobbyklubs die er zijn is er tot op heden slechts één in het weekend open: de houthobbyklub. Waarom? Ze worden gerund door vrijwilligers, mensen die hier wonen, maar die ook niet ieder weekend in de hobbyklub willen gaan staan. De hobbyklubs worden overigens over het algemeen vrij matig bezocht door dienstplichtigen en veel meer door de beroeps en hun huisgenoten. Er zijn klubs, zoals de kleihobbyklub, die bijna uitsluitend draait op de vrouwen van beroepsmilitairen. Lopende dit jaar komt er een hobbyklub bij, die wel op de zaterdagmiddag open zal zijn, nl. de komputerhobbyklub. Gelet op de belangstelling voor de komputerkursussen verwachten we er nogal veel van. Verder moet men niet alleen kijken naar de mogelijkheden in het WZZ-gebouw. Er zijn hier ook nog zo'n twintig verenigingen waar ook de dienstplichtige lid van kan worden, bijv. vliegvereniging, paravereniging, paardrijden, duiken, tennis, badminton, bridge.

Het blijkt niet zo eenvoudig te zijn voor een dienstplichtige om lid te worden van een vereniging. Hoe komt dat denkt u?
Het aspekt van de groepsdwang speelt daar zeker een grote rol in. Als Jan Soldaat op een kamer zit en de 'kamer' gaat naar één van de militaire tehuizen om gratis een videoband te bekijken dan moet hij stevig in z'n schoenen staan om zich aan dat groepsgebeuren te onttrekken en te zeggen: 'Nee, ik ga vanavond naar de duikvereniging'. In z'n eentje: dat is voorwaar niet zo eenvoudig.

Het gerucht gaat dat het aantal filmvoorstellingen met het weekend zal worden teruggeschroefd. Klopt dat?
Uit de bezoekersaantallen met het weekend voor de filmvoorstellingen blijkt, dat de middagvoorstellingen duidelijk in een behoefte voorzien (enkele honderden bezoekers). De avondvoorstellingen worden echter gewoon slecht bezocht. Er wordt inderdaad overwogen de zaterdagavondfilm te schrappen. De mensen vermaken zich kennelijk ergens anders. Voor 4 à 5 man op een totaal van zo'n dikke duizend man binnenzitters kun je geen film meer laten draaien.

De WZZ doet naast een materieel aanbod, de verkoop van bouwpakketten e.d., ook nog een immaterieel aanbod. Waaruit bestaat dat?
Een van de belangrijkste dingen die wij verzorgen ligt op het vlak van de studievoorzieningen, schriftelijke kursussen. De organisatie probeert dat op alle mogelijke manieren te stimuleren door o.a. teruggaveregeling en onkostenvergoeding. Daarnaast verzorgen wij samen met het arbeidsburo en het al eerder genoemde BOB zo'n drie keer per jaar de mogelijkheid, dat mensen vanuit Seedorf kunnen solliciteren op vakatures bij de overheid en bedrijven.

Het rendement is niet voor alle sektoren van jullie werkzaamheden bepalend of er mee wordt doorgegaan of niet?
Als ik kijk naar de kiosk dan is dat een typisch kommerciële instelling en daar wordt wel degelijk gekeken naar wat haalbaar is of niet, in ieder geval moet het geen geld kosten, sterker nog, er moet veel geld verdiend worden. Want met die inkomsten moeten we het andere deel van ons werk betalen. Bij dàt deel wordt inderdaad niet gekeken of het geld opbrengt of niet. Het mag zelfs veel geld kosten mits het maar past binnen onze doelstelling. Films, alternatieve filmvoorstellingen mogen geld kosten omdat we vinden dat het nodig is. Een watersportcentrum mag geld kosten, een bibliotheek en een verbouwing van de filmzaal mogen dat ook. Al het geld dat er binnenkomt via de winkel en de kiosk gaat naar deze sektoren van ons werk. Wanneer je het kommerciële deel niet langer meer kommercieel zou benaderen, dan vallen de gelden weg om de andere dingen nog te kunnen blijven bieden. Maar ik zal niet verhullen dat het op twee sporen zitten niet altijd even gemakkelijk is.

Hoe bedoelt u dat precies?
Welzijnszorg en winkel (plus kiosk) zouden m.i. eigenlijk gescheiden moeten zijn om goed te kunnen werken. Geld verdienen en geld uitgeven onder één en dezelfde pet, hoeft niet, maar kán gemakkelijk leiden tot vermenging van belangen of erger tot afremmingen of stimuleringen juist waar het niet moet.

Nog behoefte aan een laatste opmerking?
Ik blijf het jammer vinden dat men in de krijgsmacht, nu denk ik niet in de eerste plaats aan de dienstplichtigen, de WZZ toch nog altijd niet erg serieus neemt. Ik denk in dit verband ook nog niet eens zozeer aan de situatie hier in Seedorf, maar meer in z'n algemeenheid. Ik doel op de mentaliteit van 'naar de WZZ gaat het personeel dat ergens overblijft'. Terwijl het bij de WZZ vaak om funkties gaat met veel ruimte, maar ook met grote verantwoordelijkheden, denk alleen maar aan het vele geld dat er omgaat. Je ziet en hoort heel vaak dat wanneer men mensen om wat voor reden niet kwijt kan, ze maar bij de WZZ parkeert. Zo krijg je natuurlijk nooit een goed stuk werk, laat staan iets waar je beleid op kunt maken, van de grond.

Wim Heij

In het zesde en laatste artikel van deze serie komen twee echtgenotes van beroepsmilitairen aan het woord. Hoe gaan zij om met het verblijf in den vreemde? De mannen hebben door hun werk doorgaans vrij snel grond onder de voeten, maar hoe vergaat het de vrouw van de militair en tegen welke problemen loopt ze daarbij op? Vragen waar in het decembernummer over wordt gesproken met Margjen Kühnen en Do Lustig.

Miles Davis, jazz- of popmusicus?

Wanneer iemand in de vijftiger jaren bovenstaande vraag in de kring van zijn jazzvrienden zou hebben gesteld, zou hij door diezelfde vrienden onmiddellijk als geestelijk gestoord zijn beschouwd.
In die tijd was Miles Davis een praktisch onaantastbare jazzgod en wee degene, die ook maar een ogenblik durfde te twijfelen aan Miles' genialiteit.
Nu in 1985 durven nog steeds veel mensen het symbool Miles Davis niet te kritiseren, ondanks het feit, dat de man momenteel muziek produceert, die met jazz niets meer te maken heeft.

De loopbaan van Miles Davis is er altijd al een van grote contrasten geweest en we zullen een en ander eens chronologisch onder de loep nemen. Miles werd op 25 mei 1926 te Alton Illinois geboren. Hij kwam uit een redelijk welvarend gezin, want zijn vader was tandarts en bezat bovendien grond. Miles begon op dertienjarige leeftijd trompet te spelen en in 1945 was hij student op het Juilliard conservatorium in New York waar hij theorie studeerde.

Met Charlie Parker

In hetzelfde jaar maakte hij al plaatopnamen met Charlie Parker voor het Savoylabel en na een tijdje bij Benny Carter gewerkt te hebben vinden we hem in de lente van 1947 opnieuw bij Parker. Het spel van Miles Davis maakt in die tijd een heel onzekere indruk, de missers hopen zich op en het schijnt meermalen te zijn voorgekomen, dat Charlie Parker de arme Miles flink uitschold. Toch moet Parker in het spel van Miles een zekere belofte hebben gehoord, want anders zou hij hem nooit anderhalf jaar in zijn groep hebben geduld. Miles is echter nooit een 'snelle' bopmusicus geworden, want hij sloeg de richting van de zogenaamde cooljazz in en reeds in 1949 maakte hij een plaat, die hem op slag beroemd maakte: 'The birth of the cool'. Miles speelt op deze plaat met een groep, die een aantal ongebruikelijke instrumenten bevatte, zoals tuba en hoorn, maar door de arrangementen van Gil Evans en de toen nog jonge Gerry Mulligan ontstond er een schitterende tijdloze plaat.

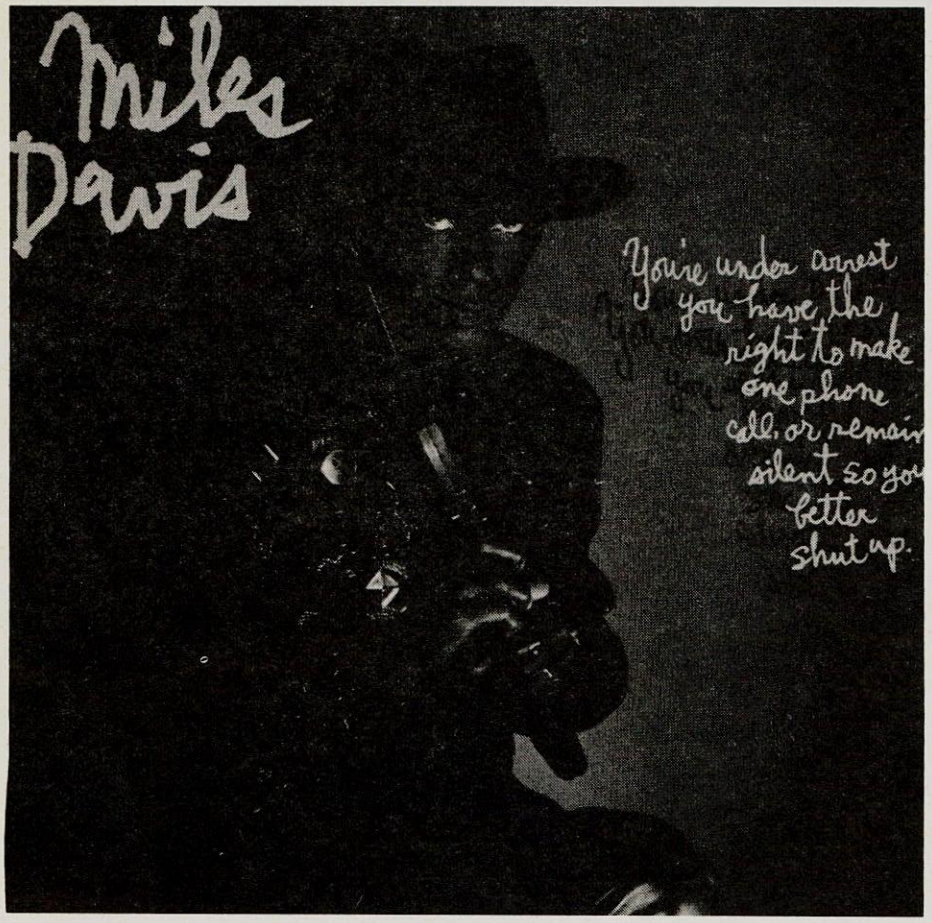

Toonaangevend

In de vijftiger en begin zestiger jaren waren de groepen van Miles Davis toonaangevend in de jazz, vooral ook omdat Miles een fijne neus voor talent had. Zo speelden in zijn groepen o.a. Cannonball Adderley en John Coltrane. Vooral de laatste drukte een zwaar stempel op het spel van Miles Davis' groep. Platen als „Relaxin', Walking' en Cookin' with Miles Davis" werden een begrip en het leverde Miles geen windeieren op.
Miles Davis bouwde een image op van een arrogant en ontoegankelijk mens, maar zijn muziek was in die periode voortreffelijk. Met zijn prachtige lyrische toon en melodieuze improvisaties maakte hij op iedereen diepe indruk.
Zuiver technisch gezien was Miles nog steeds geen hoogvlieger, wat ook blijkt uit het feit, dat hij vooral het middenregister van zijn instrument gebruikte.
Als echter ooit is aangetoond, dat voor het maken van prachtige muziek techniek soms een ondergeschikte factor is, dan is het wel in albums als 'Sketches of Spain' en 'Porgy and Bess'.

Veranderingen

Intussen was er in de muziekwereld van de jaren zestig wel het een en ander veranderd. John Coltrane had de groep van Miles verlaten en was zijn eigen geniale weg gegaan. De popmuziek was intussen dermate overheersend geworden, dat de jazz er een tijd lang helemaal niet aan te pas kwam.
Miles Davis werkte in die tijd met muzikanten als Wayne Shorter en Herbie Hancock, die met een synthese van jazz en rock op de proppen kwamen. De groep WeatherReport kwam hieruit voort. Het zou echter toch weer Miles zelf zijn, die ook op dit gebied voor een sensatie zorgde. In 1970 verscheen het album 'Bitches Brew', dat in de hele jazzwereld als een bom insloeg.
Voor vele jazzliefhebbers had Miles het pad van de jazz definitief verlaten, omdat hij zijn heil zocht in rockritmen en elektronica. Ondergetekende hoorde

Miles destijds in de Rotterdamse Doelen met een groep, die o.a. Keith Jarrett en Gary Bartz bevatten en ik moet eerlijk bekennen, dat ik toen tamelijk geschokt het pand verliet. Voor mij was dit de echte Miles Davis niet meer.
Na 1972 werd het stil rond Miles. Hij had grote problemen met zijn gezondheid: hij brak beide benen, kreeg een versleten heup en het zou tot 1981 duren, voor hij weer zou optreden.

Comeback

Deze comeback begon erg teleurstellend, omdat Miles door zijn ziekte een groot deel van zijn mogelijkheden verloren bleek te hebben. Nu bleek echter zijn doorzettingsvermogen, want hij studeerde keihard en momenteel maakt hij qua instrumentbeheersing weer een zeer goede indruk. De muziek, die hij nu echter maakt, kan mij veel minder bekoren. De laatste albums, die hij uitbracht, zoals 'Decoy' en 'You're under arrest' zijn naar mijn mening gewoon commerciële popalbums, maar dan wel van een zeer hoog niveau.

Er wordt in de pers momenteel zeer veel over Miles geschreven. De loftuitingen vliegen je aan alle kanten om de oren en hij wordt door vele jazzscribenten nog steeds gezien als het grote genie in de jazz. Het is vooral het laatste waar ik bezwaar tegen maak.
Miles Davis was en is nog steeds een groot muzikant, misschien zelfs wel een genie, maar zijn muziek is toch wel erg van de jazz vervreemd en ik ben het dan ook niet eens met die mensen, die van mening zijn, dat hij de jazz nog steeds nieuwe impulsen geeft.
Maar het gaat om Miles Davis en met hem weet je het maar nooit.

Theo Carree

Aanbevolen platen:
Milestones CBS 85554
Kind of blue CBS 32109

Als de bom valt

Een geweldig middel om de gevolgen van een kernoorlog dichter bij de mensen te brengen is de brochure 'Zaanstad en De Bom', een uitgave van de gemeente Zaanstad-augustus 1985, waarvan de prijs slechts ƒ 1,– bedraagt.
Theun van Dam, wethouder Volksgezondheid, schrijft in de inleiding 'Waarom dit boekje' o.a.: „Een busongeluk ergens in een Aziatisch land met 40 doden zet ons nu eenmaal minder aan het denken dan een auto-ongeluk van één van de buren uit de straat waar we wonen."
Er zijn tal van boeken en artikelen in kranten en tijdschriften over kernwapens verschenen, die vaak te moeilijk zijn voor velen en die niet de eventuele werkelijkheid voldoende in beeld brengen. Dat is geheel anders in het boekje, samengesteld door de werkgroep van 'Gezondheidswerkers tegen kernbewapening', Zaanstad en de 'Gemeentelijke Dienst Volksgezondheid', in opdracht van het College van B. en W.
We ontlenen aan een artikel getiteld: 'Een kwestie van minuten': Stel er komt vlak boven het hart van Zaandam – b.v. boven het sluizencomplex – onverwachts een kernbom tot ontploffing van één megaton. In dat geval voltrekt zich in amper **3 minuten** een intense ramp. De explosie, die dan plaats vindt, gaat gepaard met een dodelijke lichtflits van nucleaire straling, een vuurbol van duizenden graden en een schokgolf, die sneller gaat dan het geluid.
Even verder lezen we: In enkele minuten zijn bijna 84.000 mensen dood of stervende. Maar het aantal slachtoffers van een kernexplosie zal uiteindelijk vele malen groter zijn. Op de lange termijn groeit dit aantal door radio-aktieve besmetting aan tot bijna 500.000. Het effect van één kernbom van één megaton op Zaanstad, wordt op de middenpagina's nader aangeduid door een plattegrond waarop ook de omgeving van Zaanstad staat vermeld met het aantal Rad. Met dit woord wordt de meeteenheid van door het lichaam geabsorbeerde straling aangeduid.

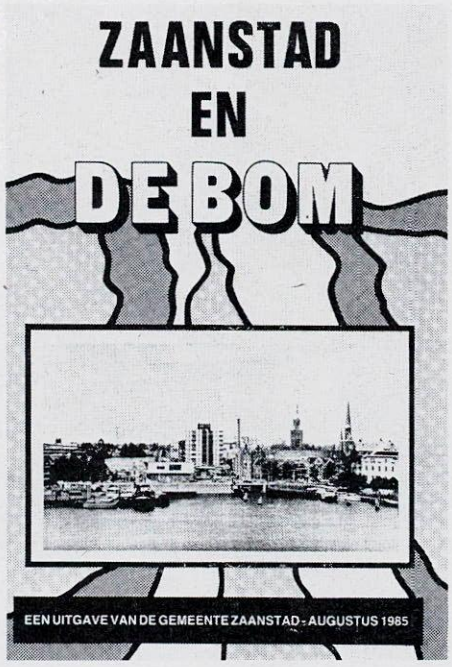

Het is natuurlijk onmogelijk alles te vertellen waar 'Zaanstad en de Bom' aandacht voor vraagt. Schuilkelders zijn er praktisch niet. De twee die er zijn bieden ruimte aan enkele honderden mensen, de inrichting ervan is zeer onvoldoende.
Ik zou zo door kunnen gaan, maar het is beter om het boekje zelf te lezen. Het geeft een bijzonder goed beeld van de onvoorstelbare gevolgen, die een kernoorlog met zich meebrengt. Het woord 'oorlog' is eigenlijk misplaatst. Het gaat immers bij het gebruik van kernwapens om genocide, dat is de uitmoording van een geheel volk op de meest gruwelijke wijze. Alles wat leeft gaat een gewisse dood tegemoet of een smartelijk lijden. Kinderen, vrouwen, mannen, dieren, planten, ja alles wat leeft en groeit! 'Zaanstad en de Bom', heel dicht bij het eigen huis, geeft een beeld van wat een stad en haar inwoners kan gebeuren als de Bom valt.

Jan Kooijman

ook zo benieuwd wat het spin-off effekt van Star Wars zal zijn

Discussievervuiling rond volkspetitionnement

Eind september waarde de oud-secretaris-generaal van de NAVO, Joseph Luns, plotseling enkele dagen door het land dat hij in het Westen zo ongeveer het meest verfoeit! Nederland. Minzaam schudde hij op Prinsjesdag de handen van 'het volk' in Den Haag, tevreden luisterde hij in de Ridderzaal toe, hoe premier Lubbers via de mond van de koningin liet weten af te stevenen op een plaatsingsbesluit voor de 48 kruisraketten, op het Vredestribunaal in Rotterdam gaf hij hem van jetje en tenslotte schroomde hij niet in een uitzending van de tv-rubriek Capitool uit het vertrouwelijke NAVO-beraad te klappen. Bovendien – en daar gaat het ons in dit artikel om – gaf hij ongeveer de helft van de Nederlandse bevolking bij die gelegenheid een rechtse directe door het volkspetitionnement te vergelijken met de praktijken van Hitler.

De uitlatingen van Luns in die dagen waren bijna symptomatisch voor de manieren, waarop rechts-Nederland de laatste weken het volkspetitionnement verdacht heeft proberen te maken. Hoe meer handtekeningen er werden verzameld, des te meer namen de voorstanders van plaatsing hun toevlucht tot demagogische argumenten om de waarde ervan te ontkrachten.

CDA-ers walgen

Daar was bijvoorbeeld het Tweede Kamerlid Frinking van het CDA. Eens werd hij nog wel eens beschouwd als een kritisch parlementariër, maar naarmate de strijd om een plaats in de volgende Kamer bij het CDA begon werd hij steeds minder kritisch. Frinking had het over 'duizenden vrouwen en kinderen die wel zouden tekenen'. En die konden volgens hem niet nadenken. Hij zou zich derhalve niets van het petitionnement aantrekken. Want wie niet zou tekenen dacht in de redenering van Frinking wel na. Waaronder hijzelf.
Een van de andere grote denkers was de CDA-fraktieleider Bert de Vries. Hij verweet de vredesbeweging dat zij 'het recht van petitie te gemakkelijk inzette.' Te gemakkelijk? Als één zaak het Nederlandse volk de laatste jaren beroerde, zowel voor- als tegenstanders, dan was en is het wel de plaatsing van kruisraketten. Dit argument van De Vries kon dan ook vrij gemakkelijk ontkracht worden: als deze zaak zich niet voor een petitie zou lenen, welke andere zaak zou er in hemelsnaam dan wel geschikt voor zijn?
Maar De Vries gaf niet op zijn walging te tonen. Er zou, zo zei hij, een enorme kater kunnen ontstaan, als het parlement toch zou besluiten de raketten te plaatsen. De vredesbeweging stelde hij voor die kater verantwoordelijk. Hij vergat daarbij maar gemakshalve te overdenken dat alle actiegroepen voortaan wel zouden kunnen inpakken, wanneer de mogelijkheid van een kater een reden is om van actie af te zijn. Dan zou alleen de situatie ontstaan, waar CDA en VVD nu van dromen: dat de burger één keer in de vier jaar zijn stembiljet mag invullen en verder zijn mond

Foto: Erik Nannen.

Luns op Prinsjesdag, 17 september 1985, in Den Haag.

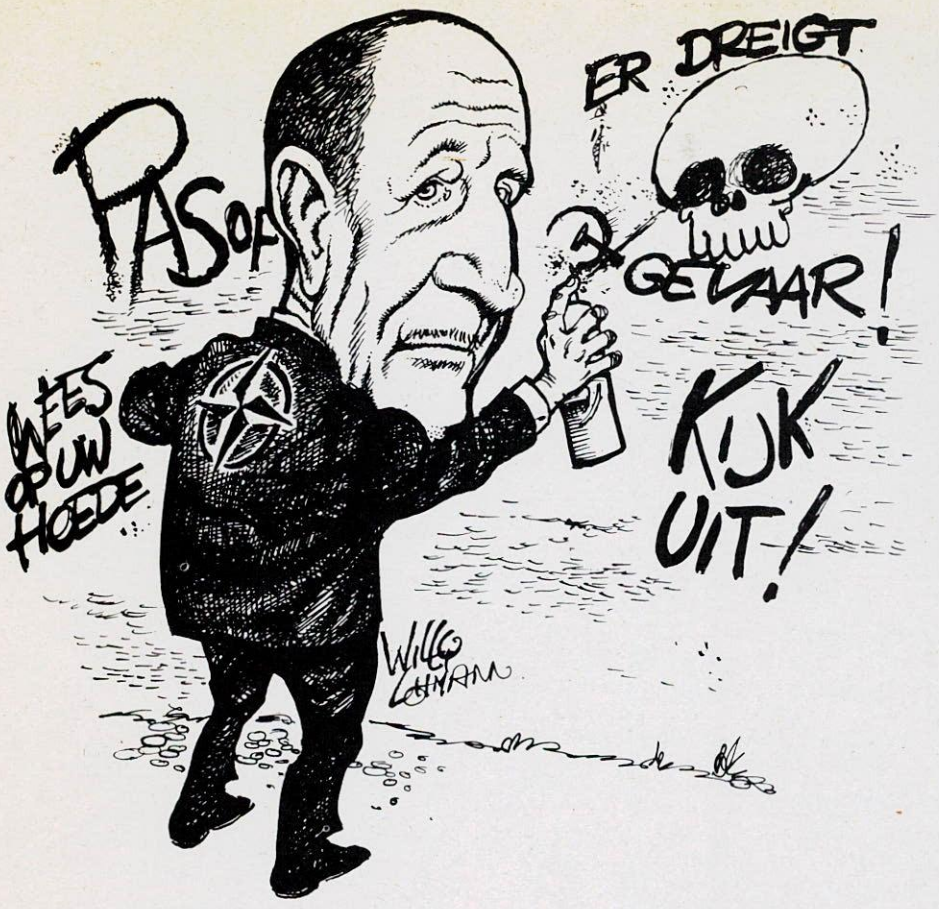

Zo zag EGO's vaste tekenaar Willy Lohmann een paar jaar geleden de toenmalige secretaris-generaal van de NAVO.

houdt. En dat, terwijl juist het voeren van acties bewijst dat de burger nog vertrouwen heeft in de democratie.

Persstemmen

In die geest begonnen de voorstanders van plaatsing de discussie de laatste weken te vervuilen: de mensen, die het volkspetitionnement tekenden, waren domme en goedgelovige lieden, de mensen, die niet tekenden hadden nagedacht. De Telegraaf organiseerde zelfs in allerijl een enquête, waaruit zou moeten blijken dat de helft van de ondertekenaars niet wist, waaronder de handtekening werd gezet. Nog bonter maakte de hoofdredacteur van Elseviers Magazine, Pierre Huyskens, het. Deze ex-sportredacteur, die tijdens de wereldkampioenschappen voetbal in Argentinië in 1978 had uitgevlooid, dat daar niets aan de hand was, schreef: "Rationele argumenten, té rationele, werken nu eenmaal niet tegen een demagogische actie die overrompelend van opzet, vele té goedgelovige zielen en eenvoudigen van hart heeft overmeesterd." En hij had nog een wijsheid: "Omdat zij (het Komité Kruisraketten Nee) uit zijn op eenzijdige verzwakking van de Europese defensie, hebben zij als (slecht) verlengstuk van de Haagse vredesmars de zwart-op-wit-truc van het volkspetitionnement bedacht." Alsof een petitionnement een truc is en niet een in de Grondwet vastgelegd recht.
In de Elsevier-hoek stond nog een denker op, die met rationele argumenten

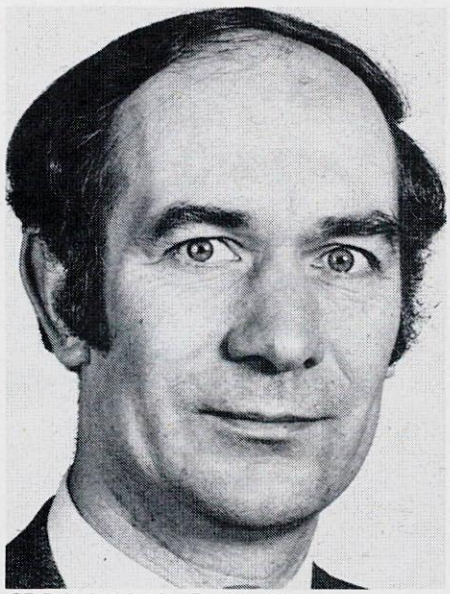

CDA-fraktieleider Bert de Vries.

strooide. Hoofdredacteur Nic van Rossum van Elseviers Weekblad pende het volgende neer: "Bent u tegen de inpoldering van de Markerwaard? Teken even en het probleem is opgelost. Bent u voor de doodstraf voor kinderverkrachters? Gastarbeiders uit het land? De 36-urige werkmaand? Lubbers naar Rottum? Tegen zure regen? U behoeft maar even te tekenen. Tegen de plaatsing van kruisraketten? Graag even uw handtekening."
Bijzonder rationeel opereerde ook een andere grote politieke denker, mr. Jans-

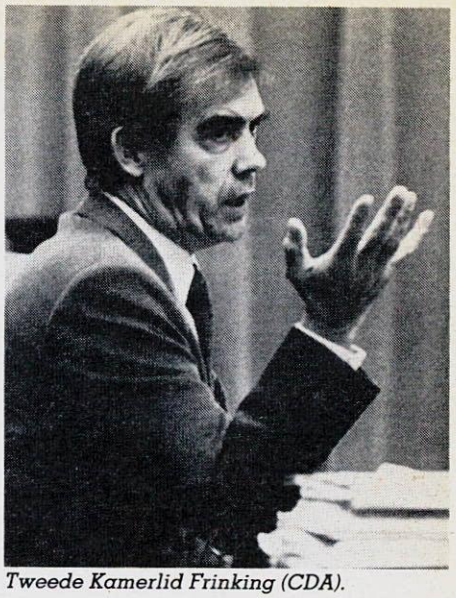

Tweede Kamerlid Frinking (CDA).

sen van Raay, de voorzitter van het ICTO. In een interview met Hervormd Nederland beschuldigde hij de kerken zich in toenemende mate te identificeren met één partij. Toen hem vervolgens werd gevraagd of hij dat hard kon maken zei hij: "Waarom zou ik dat hard maken? Dat is mijn overtuiging. Zo voel ik dat aan en velen met mij. Veel mensen ervaren hun kerkelijke leiders als socialistisch."
En zo gingen de 'denkers' in onze samenleving nog weken door. Intussen lieten vele miljoenen mensen zich er niet door van de wijs brengen. De tegenstanders van plaatsing deden datgene, wat ze in hun positie nog konden doen: het volkspetitionnement ondertekenen.

De heer Luns

Tot slot kunnen we er niet onderuit nog even de heer Luns ten tonele te voeren. Want hoe is het toch mogelijk dat de NAVO jarenlang is geleid door een man, die lid is geweest van de NSB, die voortdurend de nagedachtenis van de Kennedy's besmeurde omdat ze hem de voet hadden dwars gezet bij zijn privéoorlogje om Nieuw Guinea, die op NAVO-papier de muntenhandel van zijn zoon op de Antillen aanbeval en tenslotte kletste uit de vertrouwelijke besprekingen van de NAVO? Eén conclusie is duidelijk: Luns heeft meer gedaan om het vertrouwen in de NAVO te ondermijnen dan Mient Jan Faber of Sinie Strikwerda.

Rien Robijns

een groeiend aantal leden van het CDA kan met de 10 geboden eten en drinken

Politiek tekenwerk van vroeger en nu

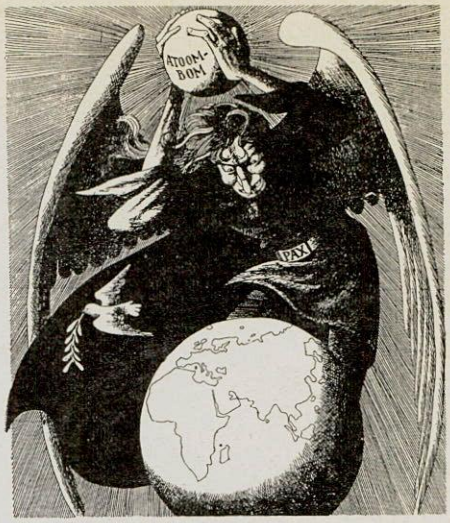

Marten Toonder: En nu vrede, of anders... (Metro, 24-8-1945)

Waar pagina's tekst soms nauwelijks in slagen, laten zien waar het om draait, lukt een goede politieke tekenaar veelal wel in een tekening van doorgaans geringe afmetingen. Vaak beperkt de spotprent zich tot vrij vriendelijk getekend kommentaar op betrekkelijk onbelangrijke alledaagse gebeurtenissen; bij verder reikende zaken, mistoestanden, zit de tekening vol venijn. Soms hanteert de tekenaar het wapen van de karikatuur, wanneer hij een persoon belachelijk wil maken. Een andere keer, bij tragische gebeurtenissen, neemt hij zijn toevlucht tot symbolen. Een prent kan dan heel ontroerend zijn.
Kortom, een politieke tekening kan veel zeggen.

Met een zekere regelmaat verschijnt er politiek tekenwerk op de markt. Zo ook dit jaar. Uit de diarree van boeken over de Tweede Wereldoorlog visten we ook zowaar een tweetal boeken met tekenwerk: een studie over Nederland en de Nazi's in spotprenten en de nieuwste bundel van Willem. Als derde kozen we nog een verzameling cartoons en politieke prenten van onze EGO-medewerker Willy Lohmann.

1933-1945

Het boek van de kunsthistorikus Hans Mulder, 'Een groote laars een plompe voet', is een historisch overzicht van de politieke prent tussen 1933 en 1945. Nederland voor, tijdens en kort na de Tweede Wereldoorlog (tot en met de val van Japan) in beeld. Een uniek boek, deze kroniek van honderden anti-en pro-nationaal-socialistische prenten. Plezierig is ook, zeker voor de na-oorlogse generaties, dat de prenten voorzien zijn van uitgebreide bijschriften. Voor hen die de prenten niet direkt kunnen plaatsen in de geschiedenis wordt het aldus mogelijk ze op hun waarde te schatten.
Persoonlijk vond ik het tekenwerk uit de periode tot 1940 het meest indrukwekkend. Wanneer Nederland zich nog gedekt denkt door de Neutraliteitspolitiek en Hitler zelfs nog wordt beschouwd als een 'bevriend staatshoofd', waarschuwen de politieke tekenaars al nadrukkelijk voor datgene wat komen gaat. Waarschuwen is nog veel te zwak uitgedrukt. Ze schreeuwen het van de daken wat de ware aard van het fascisme is.
Plezierig is ook dat Mulder niet alleen de 'goede' tekenaars heeft verzameld. Ook de sympathisanten met het fascisme zijn uitgebreid in dit boek opgenomen. Een tweetal tekeningen hebben mij zeer getroffen.

Nederlanders, houdt het raam open...

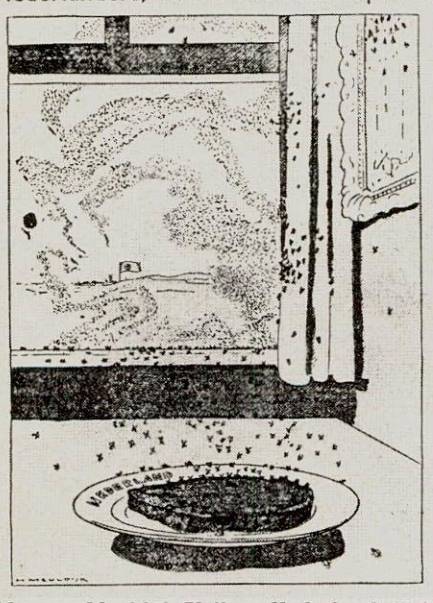

Maarten Meuldijk (Volk en Vaderland, 25-3-1938)

In de eerste plaats is dat een tekening van Maarten Meuldijk uit het NSB-kolportage-orgaan 'Volk en Vaderland' van maart 1938. Door een open raam strijkt een zwerm vliegen neer op een boterham die ligt op een bord met de tekst Nederland. Boven en onder de tekening staat: 'Nederlanders, houdt het raam open... opdat de opgeschrikte internationale zwerm rust vinde op de boterham van den Nederlandschen werker'. Meuldijk maakte deze tekening nadat Hitler Oostenrijk had ingelijfd en duizenden Oostenrijkse joden probeerden het land te verlaten. De NSB waarschuwt voor een evt. komst naar Nederland (Terzijde: de Nederlandse regering besloot tot een verscherpt vluchtelingenbeleid). Een tekening die bol staat van de vreemdelingenhaat en die, helaas, anno 1985 in extreemrechtse bladen zo weer zijn verderfelijk werk zou kunnen doen.

De tweede is de laatste tekening uit het boek. Het is er een van Marten Toonder, die tijdens de oorlog voor De Telegraaf zijn Ollie B. Bommel en Tom Poes-strip bleef tekenen, maar tegelijkertijd schitterende prenten maakte voor het illegale blad Metro. (Een blad dat na de oorlog nog tot juni 1946 bovengronds verscheen en... door het Militair Gezag zelfs nog een verschijningsverbod kreeg opgelegd). Mulder sluit zijn boek dus af met een prent van Toonder, die nog steeds grote aktualiteitswaarde heeft. Titel: 'En nu vrede, of anders...' De prent verscheen eind augustus 1945, kort na het wegvagen van Hiroshima en Nagasaki. Terwijl velen nog in feestroes verkeren over het definitieve einde van de Tweede Wereldoorlog, geeft Toonder, met vooruitziende blik, treffend weer hoe de wereld vanaf dat moment in gijzeling is genomen door het kernwapen. In zijn visie is er weinig aanleiding voor feestvreugde.
Nogmaals, Mulder's boek is een uniek beeldverhaal over krisis- en bezettingstijd!

Gruwel en geweld

Een felle aanklacht tegen het (nazi-)oorlogsbedrijf is kort samengevat, de strekking van het nieuwe album van Willem, de in Franrijk wonende Nederlandse tekenaar Bernhard Holtrop. Titel: 'Lust en Strijd'.
Willem werd in Nederland bekend door zijn bijdragen aan de Provo-beweging. Hij was de vaste tekenaar van het blad 'Provo' en leverde daarnaast behoorlijk wat tekeningen voor het cartoonsblad van de Provo-beweging 'God, Nederland en Oranje'. Door zijn tekenwerk voor dit laatste blad kreeg hij een proces aan de broek wegen majesteitsschennis. Willem werd veroordeeld en vertrok naar Parijs, waar hij sindsdien o.a. werkt(e) voor bladen als 'Charlie'. 'Charlie-Hebdo' en 'Hara-Kiri'. In de loop der jaren is hij zich, behalve met (messcherpe) politieke tekeningen, ook bezig gaan houden met het maken van strips. Zo verschenen achtereenvolgens 'Billy the Kid', 'De vrolijke zelfmoord', 'De lotgevallen van Piet Por' en meer recentelijk 'Storm over Batavia', 'Les Aventures du Prince Bernhard' (vanwege een dreigend proces verscheen er

geen Nederlandse vertaling) en 'Fred Fallo staat op springen'. Zijn laatste in Nederland verschenen bundel tekenwerk, 'Propaganda', dateert alweer van 1979.

Nu dan eindelijk weer nieuw werk. 'Dit boek toont voor het eerst en zonder valse schaamte (want geheel in kleur) de simpele waarheid over de schrijnende sleuteljaren van onze eeuw', waarschuwt de achterkant van de uitgave. Dat is nog voorzichtig uitgedrukt. Het oorlogsspel zal nog maar zelden gruwelijker in beeld zijn gebracht. Daar zinken zelfs Goya's 'Verschrikkingen van de oorlog' nog bij in het niet.
Willem gaat in dit boek verder dan in al zijn voorgaande werk: een militaire nazi onaneert tussen de kaken van een schedel; lijken van concentratiekampslachtoffers worden door de nazi's als rotorbladen voor een helikopter gebruikt, enz. Niet iedereen zal warm lopen voor deze gruwel- en geweldtekeningen en zeker niet wanneer dat nog eens gecombineerd wordt met de meest krankzinnige seksuele uitspattingen. Ook al heeft de Tweede Wereldoorlog laten zien dat de mens tot de meest afschuwelijke dingen in staat is, toch zullen velen huiveren wanneer dit op een wijze, zoals alleen Willem dit kan en wil, tot uitdrukking wordt gebracht. Ook in dit boek een indrukwekkende laatste plaat. Vrouwen door gewone medeburgers kaalgeschoren en met verf beklad: Op hun hoofd is niet alleen een hakenkruis maar ook een hamer en sikkel, een gewoon kruis en een jodenster geschilderd. Deze tekening over de volle breedte van het boek is een waarschuwing voor de toekomst. Daar waar mensen voor hun overtuiging, hun geloof of hun ras worden gebrandmerkt wordt de weg vrijgemaakt voor de verschrikkingen waar dit boek juist voor waarschuwt.
Walgelijk goed!

Willem: een laatste waarschuwing uit zijn nieuwste bundel 'Lust en Strijd'

Mild

Zeker in vergelijking met het werk van de hierboven besproken Willem is het werk van onze eigen EGO-medewerker Willy Lohmann mild te noemen.
Willy Lohmann behoort tot een niet meer uit de Nederlandse stripwereld weg te denken figuur. Dat heeft hij voor een deel te danken aan zijn zeer herkenbare tekenstijl, maar meer nog aan zijn strip Kraaienhove die ruim tien jaar(!) dagelijks in Het Parool verscheen. (Onlangs werden enkele verhalen in boekvorm herdrukt).
Lohmann plaatste zich daarmee in het rijtje van grote striptekenaars, samen met o.a. Henk Sprenger (Piloot Storm), Hans Kresse (Eric de Noorman), Marten Toonder (Ollie B. Bommel en Tom Poes), Pieter Kuhn (Kapitein Rob), en Bob van den Born (Professor Pi). Reeds tijdens Kraaienhove, maar vooral daarna, leverde Willy Lohmann vele bijdragen aan zeer uiteenlopende bladen. Een greep: de Nederlandse editie van Mad; de jeugdbladen Donald Duck, Pep, Okki, Taptoe en Jippo; het 'alternatieve' stripblad De Vrije Balloen; de Nieuwe Revue (de strip Liselore, die kortgeleden ook al in boekvorm werd herdrukt); de Vara-gids, de Consumentengids, Komputerkrant, Ariadne en Nieuwsnet; en natuurlijk ons eigen EGO.

Willy Lohmann is van origine striptekenaar, maar ook zijn cartoons en politieke prenten mogen er zijn. Zijn onlangs verschenen verzamelbundel 'Alle Gaar' getuigt daarvan. Hij is zonder meer begiftigd met een groot karikaturaal tekentalent en heeft ook een begenadigd gevoel voor humor. Ook bij zijn wat venijnige politieke prenten kan er altijd nog wel een lachje af. Zelfs bij hen, schat ik in, die op de korrel worden genomen. Bijv. de twee hoge militairen die, voor het raam staande, een antikernwapendemonstratie gadeslaan, waarbij de één de ander bemoedigend toespreekt: 'Kop op, een oorlog **zonder** kernwapens kan ook aardig zijn'.
Een goede zaak dat, naast de vele stripverhalen, nu ook een andere kant van het veelzijdig tekentalent van Willy Lohmann, in boekvorm zijn weg naar de liefhebber kan vinden.

Wim Heij

Willy Lohmann; één van de ruim 150 prenten in zijn bundel 'Alle Gaar'

Hans Mulder: 'Een groote laars een plompe voet'. Uitg. Thomas Rap, Amsterdam. Prijs ƒ 39,50.
Willem: 'Lust en Strijd'. Uitg. de Harmonie, Amsterdam. Prijs ƒ 24,90.
Willy Lohmann: 'Alle Gaar'. Uitg. de Lijn, Kleasterwei 1, 8841 KK Baijum. Prijs ƒ 13,90.

je dient EGO niet voor kennisgeving aan te nemen

'Back to the future'

Bovenaan de Amerikaanse film-top-50

Al een aantal weken staat de film 'Back to the future' bovenaan de lijst van 50 meest bezochte films in Amerika, en terecht. De film is geestig, spannend, intelligent van constructie en er wordt ongelooflijk knap in geacteerd. Niet altijd staat het predikaat 'Spielberg presents' borg voor kwaliteit (ik denk nog even met afgrijzen aan Gremlins), maar aan deze film heeft hij als uitvoerend producent heel terecht zijn beroemde naam verbonden. Regie was in handen van Robert Zemeckis, die al eerder bewees dat hij weet hoe je een meeslepende film moet maken met 'Romancing the stone'.

In 'Back to the future' wordt een science-fiction onderwerp aangesneden waar heel veel mensen met een beetje fantasie wel eens over hebben gefilosofeerd: het reizen in de tijd. Dit fenomeen wordt zo voorgesteld, alsof het een normale, doorsnee schooljongen op een dag gewoon zou kunnen overkomen.
Marty McFly is zo'n schooljongen. Hij woont met broer, zus, te dikke moeder en lieve, maar sukkelachtige vader in een doorsnee Amerikaans stadje. Hij heeft een vriend, Dr. Emmett Brown, die altijd experimenteert met uitvindingen. Vooral de tijdmachine houdt hem bezig. Zijn huis staat vol met klokken... Op een avond vraagt hij Marty, om naar een bepaald groot plein te komen, waar hij met zijn tijdmachine een proef zal nemen. Hij heeft de machine ingebouwd in een oude DeLorean, en het benodigde plutonium heeft hij van een groepje Libanese terroristen, die hij in ruil daarvoor een bom heeft beloofd. Op de bewuste avond komen de terroristen verhaal halen, en als ze merken dat ze door de uitvinder zijn bedrogen, schieten ze hem neer. Marty kan zich nog net uit de voeten maken in de DeLorean met ingebouwde tijdmachine. Voor hij weet wat er gebeurt, blijkt hij te zijn beland in de tijd, die Dr. Brown had ingetoetst: 5 november 1955!

Dan begint voor Marty en voor de toeschouwer een spannend en tegelijk heel vermakelijk gedeelte, want de jaren vijftig liggen nog tamelijk vers in het geheugen waardoor talloze toespelingen en kleine verwijzingen een geestige uitwerking hebben. Uit de snackbars klinkt bijvoorbeeld Mr. Sandman, suikervrije coca-cola is nog onbekend, en iedereen denkt dat Marty's bodywarmer een reddingvest is.
Nog veel leuker wordt het, wanneer Marty zijn eigen vader, George McFly ontdekt die in zijn jeugd al net zo'n sukkel blijkt te zijn als in zijn latere leven. Zijn grote kwelgeest is ene Biff, een potige knaap die George tiranniseert en voor schut zet. Marty kan dat niet aanzien en probeert George wat zelfvertrouwen bij te brengen. Weer een stapje verder gaan de makers van de film in hun fantasie, wanneer ze Marty's moeder, de dan nog jonge Lorraine, op Marty verliefd laten worden, terwijl Marty beseft dat ze op de klunzige George moet vallen, anders zal hij, eenmaal terug in de jaren tachtig, helemaal niet bestaan. Hij besluit Dr. Emmett Brown op te gaan zoeken, die natuurlijk ook dertig jaar jonger is en die verbijsterd staat te kijken van de videorecorder plus videoband die Marty hem laat zien, met daarop de gebeurtenissen van de avond van Marty's tijdreis.

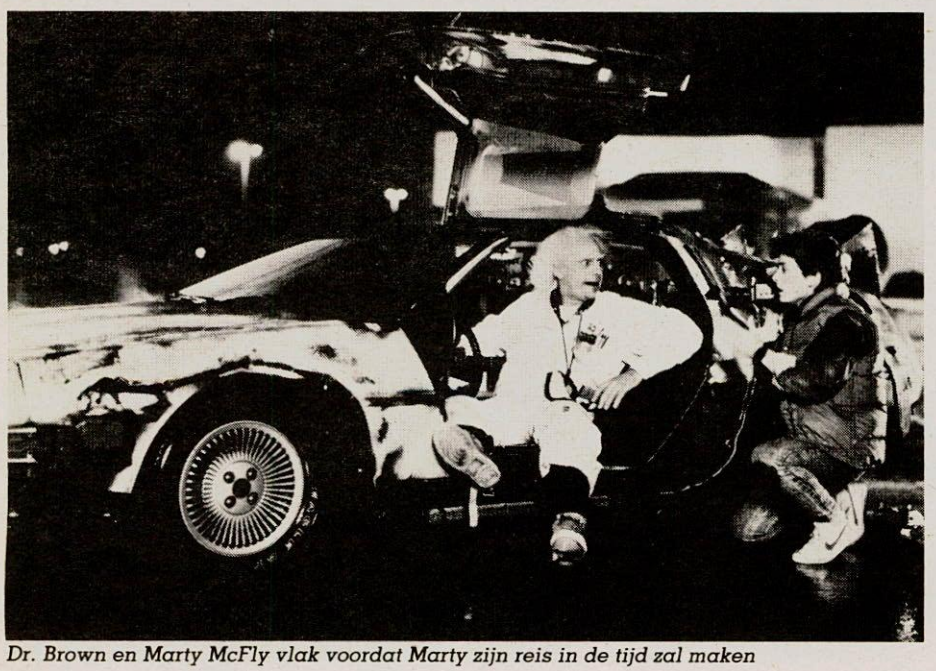

Dr. Brown en Marty McFly vlak voordat Marty zijn reis in de tijd zal maken

Nadat Marty ervoor heeft gezorgd, dat zijn toekomstige vader uiteindelijk toch verliefd wordt op Lorraine, en zich zodoende van zijn toekomstig bestaan heeft weten te verzekeren, verzint hij samen met Dr. Brown een manier om terug te reizen naar zijn eigen tijd. Hij weet, dat in november 1955 een hevige bliksemschicht in de torenklok is geslagen. Dr. Brown kan, met behulp van de kracht van die bliksemschicht, de Delorean voldoende power geven om zijn terugreis te aanvaarden, maar voor het zover is, moet hij nog heel wat halsbrekende toeren verrichten. Natuurlijk lukt 't pas op het allerlaatste ogenblik. Wanneer Marty weer terug komt in zijn ouderlijk huis, beleeft hij de grootste verrassing: zijn vader is niet de sukkel die Marty kent, maar een zelfverzekerde, geslaagde schrijver van science-fiction romans, zijn moeder is slank en charmant. Zijn zus en broer blijken ook in niets meer te lijken op de kneusjes die Marty achterliet toen hij terugreisde naar 1955. Als dan nog blijkt dat Biff gereduceerd is tot een serviele, dikke man die de auto van George McFly moet wassen, is de voldoening compleet. Het recht heeft uiteindelijk eens een keer zijn loop gehad!

Voor de juiste sfeertekening hebben de makers van de film enorm veel research verricht naar de jaren vijftig. Doordat dat minutieus is gedaan, doordat alle details schitterend kloppen, maakt de film zo'n geweldige indruk. Op dit gebied zijn de Amerikanen werkelijk oppermachtig!
Marty McFly wordt gespeeld door Michael J. Fox, een leuk, vief ventje, klein van stuk, maar een typisch eigentijds gezicht. Hij heeft er een hele kluif aan gehad, maar hij doet 't werkelijk voorbeeldig. Christopher Lloyd is een leuke, maffe uitvinder. Maar Crispin Glover als de sukkelachtige George McFly verdient een Oscar. Wat hij van zijn rol maakt is zo ontroerend, zo herkenbaar en zo geestig tegelijk, dat de kijkers allemaal op zijn hand zijn. Tijdens de beide keren dat ik de film zag, werd zijn optreden voortdurend begeleid door bravo's en applaus, de weinige keren dat hij zich soms durfde te laten gelden! 'Back to the future' is een stukje liefdevol gemaakt vakwerk, voor en door mensen met fantasie.

Leo van Opzeeland

film in 't kort

Matt Dillon en Mickey Rourke in 'Rumble fish' van Francis Coppola

Rumble fish

De jeugd ligt, commercieel gesproken, op filmgebied goed in de markt. Films over tieners beleven een grote bloei op dit ogenblik. Sommige zijn heel goed, andere zijn stomvervelend. Een tussenweg bestaat er, vreemd genoeg, vrijwel niet. Onder de goeie valt zonder enige twijfel 'Rumble fish' een film van Francis Coppola die zeker twee jaar op de plank heeft gelegen voordat hij, toch nog vrij onverhoeds, in ons land in roulatie werd gebracht. De film gaat over twee broers, stuurloze jonge jongens met een al even stuurloos, aan alcohol verslaafde vader. Toch zijn de jongens boeiend, of beter gezegd, boeiend gemaakt door Coppola. Het is met name de relatie tussen de jongere Rusty-James en de oudere Motorcycle Boy, waar Coppola een hele reeks onvergetelijke scènes uit weet te destilleren. De jongere broer is een branieschoppertje met niet al teveel hersens, die geweldig opkijkt tegen zijn oudere broer. Die broer is een filosoof, die zich nergens meer nodeloos over opwindt, die de wereld in zwart, wit en grijs ziet doordat hij kleurenblind is, maar die deze lijn doortrekt in zijn hele levensvisie.
Een grijs kind, niet te volgen voor zijn omgeving en daardoor bewonderd en geliefd. De film is erg moeilijk na te vertellen, want in wezen gebeurt er, behoudens een aantal knokpartijen, niet echt veel. Het is wat je noemt een sfeerfilm. Wie daar gevoelig voor is, zal hem nooit meer vergeten. En dat zal dan vooral komen door de zeer fantasievolle regie van Coppela en door het spel van Mickey Rourke als de oudere broer. Matt Dillon als Rusty-James is ook erg goed, maar heeft met zijn personage minder mogelijkheden dan de dromerige ongrijpbare Motorcycle Boy. Heel, heel bijzonder!

The year of the dragon

Mickey Rourke, de man die in Rumble fish een van de hoofdrollen speelt, is duidelijk favoriet bij de belangrijke regisseurs van dit ogenblik na zijn doorbraak in 'Diner' van Barry Levinson. Ook Michael Cimino vroeg hem voor een hoofdrol: die van politie-inspecteur Stanley White in 'The year of the dragon'. Deze film schetst de situatie van de drugshandel in Chinatown, die wordt gedomineerd door een Chinese triade. Mensen die naar buiten toe keurige burgers lijken, maar die meedogenloos tewerkgaan om hun fortuin te vergroten via de drughandel. White, een Vietnam-veteraan, heeft binnen het korps veel onderscheidingen gekregen en als hij in Chinatown wordt gestationeerd neemt hij zich voor af te rekenen met de triade. Hij gaat zeer bot te werk en zaait paniek onder de machtige Chinese drugbazen. Zijn vrouw wordt vermoord, zijn vriendin verkracht. Pikant detail: de vriendin is zelf Chinees: ze werkt bij een plaatselijk televisiestation en signaleert al snel dat inspecteur White heel anders werkt dan zijn voorgangers.
Hoewel Cimino het karakter van Stanley White beslist niet geloofwaardig heeft uitgediept, en hoewel hij er terwille van de commercie een heleboel bloederige scenes in heeft gestopt, is 'The year of the dragon' toch weer een film waar je het vakmanschap duidelijk aan afziet. Er wordt op een ogenblik een gewapende overval gepleegd op een Chinees restaurant, en al is die scène nog zo afschuwelijk om naar te kijken, tegelijk valt je mond open bij zoveel pure cinematografische schoonheid. Cimino heeft 't na zijn kostbare mislukking Heavens gate (die ik overigens ook schitterend vond) niet makkelijk in Amerika. Daar komt bij dat naar aanleiding van deze laatste film de Chinezen in Amerika officieel hebben geprotesteerd tegen de voorstelling van zaken die de regisseur geeft. Of dat terecht is, laat ik in het midden, al maak ik me weinig illusies over de mentaliteit van de grote drugskoningen, of dat nu Westerlingen of Chinezen zijn. Mickey Rourke speelt de moeilijke rol van Stanley White, en zit duidelijk in zijn maag met een aantal onwaarschijnlijke uitspraken die hij moet doen. Toch is 't een mooie kans voor hem geweest: hij is nu in de markt en zal niet om werk verlegen zitten. Ariane speelt de Chinese vriendin. Let vooral op het ongelooflijk mooie huis waarin zij woont!

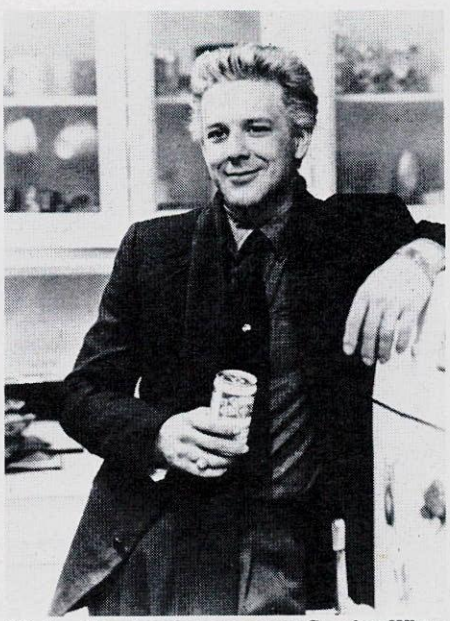

Mickey Rourke als inspecteur Stanley White in 'Year of the dragon' van Michael Cimino

Pervola

Over 'Pervola' is al genoeg gezegd en geschreven, maar toch wil ik niet achterblijven. Orlow Seunke werd met de persprijs onderscheiden voor deze tweede speelfilm en was daar tijdens de uitreiking in Utrecht duidelijk heel erg gelukkig mee. De film is werkelijk schitterend van sfeer en heel fantasievol in de details. Mag je niet missen.

L. v. O.

loopgraven: er is nauwelijks een cynischer woord

Leefstijl

Leefstijl **is het unieke patroon van je dagelijks leven,**
het is je haardracht en de kleren die je kiest,
het is je omgang en het uitgaan met je vrienden,
het is de keuze van je maaltijd, je eenzijdige voeding
of het weloverwogen menu.

Leefstijl **is je manier van autorijden,**
de gordels die je wel of niet gebruikt,
het is je haasten of het kalmer aan doen,
het is 't glaasje dat je drinkt, je matigheid of alcoholmisbruik.
Het is beschermen van degenen die je lief zijn
of hen in de kou laten staan.

Leefstijl **is je medicijngebruik, de sigaretten die je rookt,**
het is het al of niet hieraan verslaafd zijn.

Leefstijl **is actief of onverschillig zijn, het toekijken of bezig zijn,
het is je uitleven in je hobbies of het uren turen naar de televisie,
het is iets leuks doen, uitgaan of je vervelen.**

Leefstijl **is hoe je op spanningen reageert en je eenzaamheid beleeft,
het is weten hòe je te ontspannen.
Het is denken over jezelf, je leven, je baan, je familie en je vrienden,
het wijzigen van bepaalde dingen in je leven,
het weten wat al of niet veranderen kan en hiermee te leren leven.
Het is wanhopig of tevreden zijn.**

Leefstijl **is risico's lopen en je gezond verstand gebruiken
voor je gezondheid, je baan, je leven thuis of op je school.
Het is afhankelijk of zelfstandig zijn, weten hoe jezelf te redden.**

Leefstijl **is je doen en laten, wat je voelt en wat je zegt,
het is het toetsen van je leven aan prioriteiten en waarden die je stelt,
jouw leefstijl kan veranderen of niet.
Jouw leefstijl is je schaduw en je schijnsel op het heden en het straks.
Jouw leefstijl nú, vormt mee
de basis van je wel of niet gezond zijn later.**

Nevenstaand gedicht 'Laplacestraat' is geschreven door Anneke Hemrika en staat afgedrukt in de bundel 'klein monument'.
Vanwege het wegvoeren van haar beide vriendinnen en haar vriend, juli 1942, staakte Anneke Hemrika (geb. 1923) haar werkzaamheden als verpleegster in een kinder-sanatorium en werd koerierster. Voor verschillende verzetsgroepen en de militaire inlichtingendienst deed zij koerierswerk.
Enkele jaren geleden werd zij naar het Centrum '45 (voor verzets- en oorlogsslachtoffers) verwezen. Veel emoties kwamen los en daar begon zij gedichten te schrijven over datgene waar een taboe op rustte: „Dáár sprak je niet meer over, dat was lang geleden en voorbij".
De gedichten in 'klein monument' zijn:

'Voor allen die ik eenmaal heb gekend, die ik heb liefgehad én om te overleven is dit wat nooit voorbijging, neergeschreven.'

Het zijn allemaal gedichten met de oorlog, het verzet en de bevrijding als thema. Gedichten zonder moeilijke woorden en met eenvoudige rijmschema's. Maar wel gedichten van een hartverwarmende eerlijkheid. De fijnzinnige illustraties van Aat Breur-Hibma geven de gedichten nog een meerwaarde waardoor deze bundel echt een (klein)monument is geworden.
'klein monument' door Anneke Hemrika is te verkrijgen door storting van ƒ 18,50 op postgiro 5591323 t.n.v. Octavo, Postbus 147 te Bergen (NH) o.v.v. de titel.

LAPLACESTRAAT

Ik zie je weer in deze straat.
De tijd heeft even stil gestaan
je hebt je rode mantel aan
en op je krullen een baret.

Je draagt een kleine rugzak met
voor onderweg een boterham,
een tandenborstel en een kam
en op je borst die gele ster.

Zacht zeg je: 'An, het is zo ver,
omdat vandaag de oproep kwam'.

Sinds ga ik door een hel van haat.
Dit beeld gebrandmerkt in mijn kop:
stil meisje, met een rugzak op,
dat wuivende de straat uitgaat.

Brochure 'Politiek en Krijgsmacht, invloed en beïnvloeding van militairen'

De Stichting Maatschappij en Krijgsmacht, die oplossingen zoekt voor problemen in de verhouding tussen maatschappij en krijgsmacht, hield eind 1984 een conferentie met als thema 'Politiek en Krijgsmacht'. De inleidingen van de sprekers werden met hun medewerking tot redactionele artikelen verwerkt in een brochure met gelijknamige titel.
Politiek en krijgsmacht zijn nauw met elkaar verbonden. Enerzijds bestaat echter de opvatting dat een militair puur vakman is en zich niet met politiek moet bemoeien, terwijl modernere inzichten pleiten voor scholing van militairen in de gecompliceerde militair-politieke situatie. Over dit dilemma handelen de tweede en derde bijdrage. De grens tussen politiek en instrumenteel handelen is vervaagd. Over de spanning tussen de beleidsbeslissingen en het gerechtvaardigd opkomen voor belangen door belangenverenigingen van militairen gaan de vierde en vijfde bijdrage.
De overheidsbeslissingen hebben nog een ander aspect, nl. de acceptatie. Hierbij speelt de voorlichting een grote rol. Dit subthema komt tot een behandeling in de zesde en zevende bijdrage.

Inhoud:
POLITIEK EN KRIJGSMACHT, inleiding; door drs. W. J. A. M. Scheelen, directeur Stichting Maatschappij en Krijgsmacht.
SOCIOLOGIE, KRIJGSMACHT EN POLITIEK, over het vervagen van een klassiek dilemma; door prof. dr. J. Niezing, hoogleraar VU-Brussel.
KRIJGSMACHT, POLITIEK EN MILITAIRE PROFESSIE, voorbij dilemma, doch nieuwe complexiteit; door dr. A. A. Klumper, luitenant-kolonel van de Militair Psychologische en Sociologische dienst.
MILITAIREN EN POLITIEK; door G. Brand, kapitein-luitenant ter zee.
BELANGENBEHARTIGING EN POLITIEK; door drs. H. J. van den Bergh, lid Tweede Kamer (PvdA).
VOORLICHTING EN BEINVLOEDING; door G. A. de Kok, hoofdredacteur Haagsche Courant.
VOORLICHTING VOOR EN DOOR MILITAIREN; door H. van den Heuvel, hoofd Stafafdeling van de Directie Voorlichting Ministerie van Defensie.
Deze brochure is te bestellen bij Stichting Maatschappij en Krijgsmacht, Bachmanstraat 1, 2596 JA 's-Gravenhage, door overmaking van ƒ 7,30 (incl. portokosten) op gironummer 479513, t.n.v.. genoemde stichting o.v.v. 'Politiek en Krijgsmacht'.

Leefstijl

De affiche Leefstijl op de voorgaande pagina's is een publikatie van de Gezamenlijke Kruisverenigingen. De affiche heeft een formaat van 66 x 37 cm en is uitgevoerd in witte en bruine letters op een oranje ondergrond. Aanvragen (tenminste 5 stuks) door storting van ƒ 7,50 op gironummer 2974644 (t.b.v. affiche) t.n.v. Interkruis Z.H., Prinsegracht 71, 's-Gravenhage.

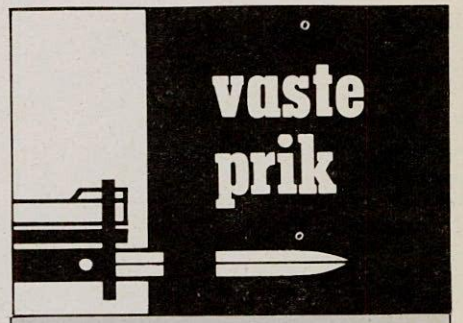

EGO: presenteerblaadje

SDI: kansspel met verschillend gekleurde ballen

hij runt een schrijfbureau

bevel: schreeuwend onrecht

als elke deelnemer aan een oorlog bij de ingang zou worden gefouilleerd – ging ik weer naar voetbal kijken

EGO stop je niet in een holle kies

Catshuis: kraakpand

soldaat: gebiedsdeel

dat de Westduitse veiligheidsdienst een toontje lager zingt – komt door de mollen

het Star Wars programma komt geheid niet verder dan het voorgeborchte

een soldaat is voorbeschikt

EGO lezen: gedachtensprong

Kruisraketten en de werkelijke oorzaken van bewapening

Het kabinet heeft waarschijnlijk een dezer dagen een beslissing genomen over de plaatsing van de kruisraketten. De Nederlandse beslissing is afhankelijk gemaakt van het aantal SS-20 raketten in de Sowjet Unie. Men zegt zodoende een bijdrage te willen leveren aan het stoppen van de kernwapenwedloop. Indien de Sowjet Unie per 1 juni vorig jaar de opeenstapeling van SS-20 raketten niet heeft gestaakt, beantwoordt Nederland de dreiging van onze vijand met de plaatsing van 48 kruisraketten. Immers, Nederland is lid van de NAVO en de kruisraketten zijn een belangrijk onderdeel van de NAVO-strategie. De bedoeling van dit artikel is kritisch te kijken naar deze zaken. Een historisch perspectief blijkt daarbij zeer verhelderend te werken.

In de NAVO-landen wordt het woord wapenwedloop gebruikt om er mee aan te geven dat de bewapening van de NAVO een reaktie is op de dreiging en de bewapening van de Sowjet Unie. Zo is bijvoorbeeld de plaatsing van de kruisraketten en de Pershings II in West Europa een reaktie op de SS-20 raket in de Sowjet Unie. Dat zeggen de Amerikaanse presidenten, dat zei Luns, dat zegt minister-president Lubbers. Maar de waarheid is het niet. De kruisraket lag al op de tekentafel voordat er sprake was van een SS-20 raket. Overigens heeft de NAVO sinds 1945 vrijwel altijd als eerste nieuwe wapens geïntroduceerd. De NAVO reageert dus niet op bewapening in de Sowjet Unie. De bewapening in de NAVO-landen heeft andere oorzaken.

Funkties van bewapening

Alle NAVO-landen zijn kapitalistische landen. Ondernemers produceren er om winst te maken. Hoe die winst gemaakt wordt en wat er geproduceerd wordt doet er niet toe. Cola, benzine, waspoeder, aspirines, oogschaduw, brood, straaljagers, kernwapens, het maakt allemaal niet zo veel uit. Deze waren moeten echter wel verkocht worden, anders kan de winst niet worden gerealiseerd. Er moet dus een zekere behoefte aan bestaan. Voor brood lijkt dat wel duidelijk, en voor cola ook nog wel. Voor wapens ligt dat anders.
Wapens en bewapening vervulden en vervullen in onze maatschappij verschillende funkties.
Ten eerste bestaan er wapens om de nationale staat en de economie te beschermen tegen een bedreiging van buitenaf. Het kan daarbij gaan om een militaire bedreiging, maar dat hoeft niet per se. Belangrijk is hier het grenzen overschrijdende karakter van de kapitalistische economie. Ondernemingen investeren in het buitenland wanneer dat aantrekkelijk is. Dus worden de grondstof-rijkdommen in de onderontwikkelde landen door westerse ondernemingen geëxploiteerd en worden er goedkope (bijv. Afrikaanse en Aziatische) arbeidskrachten ingezet om de winsten gigantisch op te voeren. Maar omdat een dergelijke ontwikkeling niet altijd even gladjes verloopt moet er soms wapengeweld worden gebruikt. Door staten. Tot op de dag van vandaag. De Amerikaanse Rapid Deployment Force is door president Jimmy Carter opgericht om het Westen een continue grondstoffenvoorziening te garanderen.
Ten tweede worden er bij tijd en wijle wapens – en soms zelfs de krijgsmacht – ingezet, ter verdediging van de rust en

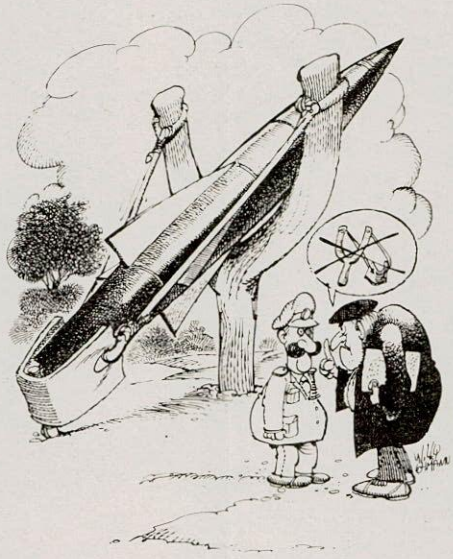

de bestaande orde in het eigen land. En ten slotte vervult de bewapening een funktie in het economisch crisis management.
Twee sprekende voorbeelden. De crisis en de massale werkloosheid van de jaren dertig werden in Nazi-Duitsland opgelost door het op poten zetten van een gigantische wapenindustrie. Het vervolg is bekend. In de huidige crisis krijgt de Amerikaanse economie een forse injectie via een enorme defensiebegroting. De Amerikaanse wapenindustrie draait op volle toeren. En al die wapens worden ook gebruikt, dat leert de geschiedenis van Korea, Vietnam, Chili en Grenada. En om de Sowjet Unie af te schrikken. Want dat land bedreigt ons toch?

De bedreiging

De Sowjet Unie bestaat sinds 1917. De oktoberrevolutie was, kun je zeggen, een poging van de verarmde bevolking, zich het juk van hun uitbuiters en onderdrukkers af te werpen. Die poging lijkt achteraf mislukt. Maar desalniettemin vormde de Sowjet Unie in die tijd een bedreiging voor de Westerse landen. Maar geen militaire bedreiging. Meer een bedreiging in die zin dat de arbeidende klasse in Europa in de Russische revolutie een voorbeeld kon zien.
Het was dan ook met name de bezittende klasse in de Europese landen die zich bedreigd voelde door het door de oorlog verarmde en militant geworden proletariaat, dat streed tegen ellende en uitbuiting en vóór het socialisme. Het is dan ook niet voor niets dat tijdens stakingen en demonstraties door de Westeuropese staten wapengeweld werd en wordt gebruikt tegen de arbeidende klasse. Die bedreiging was reëel. En het is ook niet voor niets dat verschillende westers staten in 1918 probeerden met een militaire invasie de jonge Sowjet-republiek te vernietigen.
Van een revolutie in de Europse landen is niets gekomen. Maar de Sowjet Unie heeft kennis gemaakt met een ernstige militaire bedreiging: de Westerse landen die probeerden de Sowjet Unie te vernietigen. Ruim twintig jaar later is het weer zover. De Sowjet Unie krijgt te maken met een reële bedreiging uit Nazi-Duitsland en probeert een bondgenootschap aan te gaan met de Westerse mogendheden om het fascisme te bestrijden. Deze laatsten weigeren, ook na een herhaald verzoek. Pas daarna gaat de Sowjet Unie, wellicht om tijd te winnen, een pact aan met de Nazi's.
De Sowjet Unie heeft redenen zich bedreigd te voelen, zeker wanneer na de Tweede Wereldoorlog duidelijk wordt dat de Amerikaanse atoombommen op Hiroshima en Nagasaki niet bedoeld waren om Japan tot overgave te dwingen (Japan had de oorlog al verloren en stond op het punt zich over te geven), maar om de Sowjet Unie te intimideren.

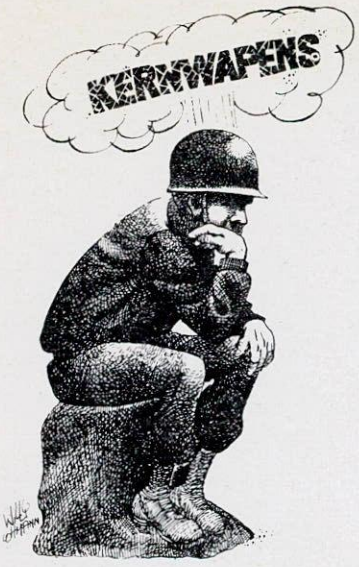

Eind september vroeg de redaktie aan een voor- en tegenstander van de plaatsing van kruisraketten in Nederland om hun standpunt in EGO nader uiteen te zetten.
Op deze en de volgende pagina's vindt de lezer(es) bijdragen van resp. Wessel Visser, doctoraal student politicologie aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen en mevrouw S. van Heemskerck Pillis-Duvekot, lid van de Tweede Kamer voor de VVD.
Met dank aan de beide auteurs hoopt de redaktie dat hun artikelen zullen bijdragen aan de eigen oordeelsvorming van de EGO-lezers.

Redaktie

Vanuit de Sowjet Unie heeft nooit een dergelijke bedreiging van de Westerse landen plaats gevonden Het orde op zaken stellen in de invloedssferen (Hongarije, Tsjecho Slovakije) of in de rumoerige achtertuin (Afghanistan), is ook naar mijn mening een misdaad tegen de bevolking van die landen. Maar een direkte bedreiging van de West-Europese landen is het niet, in de zin van bezetting of militaire vernietiging. Net zo min als een militaire interventie van Nederland in Indonesië, van Frankrijk in Indochina, van België in de Kongo, van Engeland in Maleisië of van de Verenigde Staten in Cuba, om maar eens wat te noemen, een direkte bedreiging voor de Sowjet Unie vormt, hoewel deze militaire interventies **buiten** de Westerse invloedssferen liggen.

Vijandbeeld

Ondanks het gegeven dat enerzijds de NAVO-bewapening niet voortkomt uit de bewapening van de Sowjet Unie en anderzijds niet door een Sowjet-bedreiging kan worden gelegitimeerd, zijn er bijvoorbeeld in Nederland talloze mensen die zich bedreigd voelen door de Sowjet Unie, is op het ogenblik bijna de helft van de Nederlanders vóór plaatsing van de kruisraketten en trekt bijna niemand het Nederlandse lidmaatschap van de NAVO in twijfel. Waarschijnlijk moet hiervoor het bestaan van een vijandbeeld verantwoordelijk worden gesteld.
Een vijandbeeld is een komplex van voorstellingen waarmee de vijand, in dit geval de Sowjet Unie, wordt geïdentificeerd. Het gaat voorts om de waarneming van de werkelijkheid, waarbij die werkelijkheid op een bepaalde manier wordt geïnterpreteerd, namelijk militair te worden bedreigd door een land. In Nederland bestaat er dus een bepaald beeld van de Sowjet Unie: de Sowjet Unie is voor ons een militaire bedreiging.
Dit beeld dat wij van een ander land hebben kan kloppen met de werkelijkheid (in de Tweede Wereldoorlog hadden wij een vijandbeeld van Nazi-Duitsland), maar dat hoeft niet perse. Maar of het vijandbeeld in Nederland van de Sowjet Unie nu klopt met de werkelijkheid of niet, het vervult wel een funktie: het legitimeert de bewapening. Immers, als wij de Sowjet Unie niet als onze vijand zien, waarom moeten we ons dan tot de tanden toe bewapenen?

Welnu, de bewapeningsdynamiek bestaat en het installeren van het ene wapen na het andere moet gelegitimeerd worden. Daarom wordt er een vijandbeeld in stand gehouden. Door de ministers van Defensie en Buitenlandse Zaken in hun nota's en in de Tweede Kamer, waar zij de Sowjet Unie keer op keer als iets verschrikkelijks afschilderen, dat met alle middelen afgeschrikt of verslagen moet worden. Door politieke partijen, met hun defensieparagrafen in hun programma's. Door het bestaan van de militaire dienstplicht en de BB-sirenes elke eerste maandag van de maand, die ons er aan herinneren dat we ons moeten voorbereiden op een invasie van onze vijand en konstant waakzaam moeten blijven. Door vakbonden, die wapenproduktie niet afwijzen. Door kerken, die kritisch de wapens zegenen. Door scholen, waar we leren dat de 'vrije wereld' wordt bedreigd door het 'Sowjet-communisme'. Via de televisie, waar we met de militaire 'superioriteit' van de Sowjet Unie kennis maken en Reagan kan verhalen over de bloederige duisternis aan de andere kant van het IJzeren Gordijn. En misschien ook wel door een gedeelte van de hedendaagse vredesbeweging, die wel de kruisraketten afwijst, maar bijv. niet het lidmaatschap van de NAVO in twijfel trekt.

De NAVO-strategie

Eigenlijk heeft de NAVO geen strategie, als je strategie opvat als een geheel van militaire uitgangspunten en beleidsvoornemens. Wel is er de doctrine van de flexible response (het aanpasbare antwoord), maar deze doctrine bevat geen enkele richtlijn voor militair handelen. De vernietiging van West Europa wordt bijvoorbeeld niet uitgesloten en ook behoort een eerste gebruik van kernwapens tot de mogelijkheden. En erg rationeel is de doctrine ook niet: geprobeerd wordt oorlog te voorkomen door voortdurend met oorlog te dreigen en een kernoorlog in Europa voor te bereiden.
De flexible response is een kernwapenstrategie, met als kern het streven naar een zodanige kwalitatieve en konventionele nukleaire wapenopbouw, dat daarmee de militaire eskalatie kan worden begonnen en gedomineerd. De doelstelling van de flexible response is nog steeds op elk denkbaar militair gebied een voorsprong te krijgen. Daarom berust de flexible response noodzakelijkerwijs op een wapenmacht die zeer omvangrijk en komplex is, en voortdurend moet worden uitgebreid en gemoderniseerd. De flexible response beantwoordt dus precies aan de belangen van de – met name Amerikaanse – wapenindustrie.

Nederland accepteert de flexible response. En Nederland verdedigt dat met er op te wijzen, dat er de afgelopen veertig jaar dank zij de kernwapens, de NAVO en haar strategie geen oorlog is geweest. Dat dit argument geen enkele bewijskracht heeft is duidelijk. Even goed is het namelijk mogelijk dat de Sowjet Unie nooit de intentie heeft gehad West Europa te veroveren, zodoende honderden miljoenen dissidenten aan hun eigen collectie toevoegend. Duidelijk is daarentegen wél dat de NAVO-strategie, met haar offensieve wapenopbouw en inherente dynamiek tot het steeds weer opvoeren en moderniseren van de bewapening, de vrede en veiligheid in Europa niet heeft bevorderd.

Het kabinetsbesluit en verder

De konklusie kan nu zijn dat in het belang van de vrede en de veiligheid in Europa, het parlement de ingewikkelde en versluierende besluitvorming het

beste kan afronden met een nee tegen de kruisraketten. Nogmaals, kruisraketten zijn wapens waarvan nagenoeg alle polemologen eenstemmig zeggen dat ze de onveiligheid in Europa vergroten, dat ze de vrede zeker niet bevorderen en dat ze een volgende stap op weg zijn naar de totale vernietiging van Europa. ►

Blijven streven naar tweezijdige vermindering van kernwapens

Sinds onheugelijke tijden heeft de mens zich voorzien van wapens om gevaren vanuit de hem omringende natuur, maar ook van de kant van zijn eigen soortgenoten te kunnen weerstaan. Tenminste sedert het begin van de (geschreven) geschiedenis spelen staten bij de bewapening een bepalende rol. De ordening die men binnen de staat doorgaans tot stand wist te brengen gold niet voor de interstatelijke relaties en ondanks de vele lovenswaardige initiatieven om ook in de interstatelijke (of internationale) relaties tot een werkelijk stabiele situatie van ordening en vrede te geraken, bleven toch in deze relaties grote spanningen bestaan waaruit dikwijls gewapende conflicten voortkwamen.

In deze eeuw zijn het vooral de totalitaire staten geweest die overgingen tot territoriale expansie. Hun revolutionaire ideologieën, met in feite mondiale pretenties, vormden daarbij een belangrijke factor.
Ons land werd met landen als Frankrijk en Engeland rondom 1940 bedreigd door het totalitaire regime van de Nazi's. Te lang bleven de bedreigde staten evenwel vertrouwen op de afspraken die onder meer in het kader van de Volkenbond waren gemaakt en te laat onderkende men het gevaar van de Duitse herbewapening. Na de nederlaag van Nazi-Duitsland werd het Westen geconfronteerd met een nieuwe dreiging. Men had gehoopt dat de landen die van de Nazi-overheersing bevrijd waren zo spoedig mogelijk weer over hun eigen lot konden beslissen op basis van vrije verkiezingen, zoals ook tussen de geallieerden was afgesproken.

Russische bedreiging

De werkelijkheid was dat de burgers van Europa werden opgeschrikt door de verbreiding van de communistische staatsinrichting naar Russisch model in al die landen die door het Russische leger 'bevrijd' waren. Opnieuw voelden de Westeuropese landen zich bedreigd door een totalitaire macht en opnieuw zag men zich geconfronteerd met de vraag welke tegenmaatregelen getroffen moesten worden. Een teken aan de wand was de staatsgreep in Tsjecho-Slowakije, waardoor ook daar de communistische partij aan de macht kwam. De – op dat moment – zeer zwakke Westeuropese landen, die bovendien de

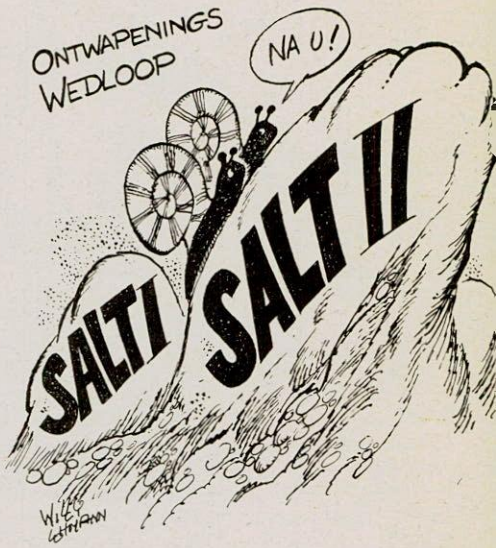

Amerikaanse troepen al weer voor een groot deel naar huis hadden zien terugkeren, besloten daarop een bondgenootschap aan te gaan met de Verenigde Staten, de enige macht die een tegenwicht kon bieden tegen de Sovjet-Unie. Aldus kwam in 1949 de NAVO tot stand.

Sindsdien vormen de NAVO en het Warschaupact (dat overigens officieel pas sinds 1955 bestaat, maar dat in feite reeds voor 1949 als militaire eenheid bestond) de twee belangrijkste 'machtsblokken' in de wereld, zij het dan dat hun karakter totaal verschillend is. De NAVO is een organisatie van vrije staten die volkomen vrij zijn om, met een opzegtermijn van één jaar, uit het bondgenootschap te treden. Hoe het met zo'n keuzemogelijkheid gesteld is in Oost-Europa bleek wel in 1954 in Oost-Berlijn, in 1956 in Hongarije, in 1968 in Tsjecho-Slowakije en in 1980 in Polen. Nog steeds is het Westen beducht voor de overheersingsdrang van de Sovjet-Unie. In feite betekende de Russische invasie van Afghanistan in december 1979 de belangrijkste terugslag voor het streven naar ontspanning, dat in de jaren '70 een belangrijk stempel had gedrukt op de Oost-West-betrekkingen.

Het aangepaste antwoord

Het was ook in de jaren '70 dat enkele belangrijke wapenbeheersingsakkoorden werden gesloten: SALT I en SALT II. De hoop was erop gericht dat deze akkoorden de nucleaire wapenwedloop

---

► Wapens waarvan de meerderheid van de Nederlandse bevolking zegt, dat ze niet moeten worden geplaatst. Wapens, die spotten met onze 'beschaving', na Auschwitz nog eens op papier gezet. Wapens dus, die beter niet kunnen worden geplaatst, als eerste kleine maar belangrijke stap. Belangrijk, omdat daarmee de bewapeningsdynamiek onderbroken wordt en verdere stappen kunnen worden gezet om de gehele bewapeningsdynamiek te breken.
Maar de pogingen die te breken en de plaatsing van de kruisraketten tegen te houden, zullen waarschijnlijk, gezien de ontwikkelingen in het verleden, niet ophouden bij het stemmen bij verkiezingen of het plaatsen van handtekeningen bij een volkspetitionnement.
Bijvoorbeeld, de eerste kernwapens werden op Nederlands grondgebied geplaatst zonder daarover het parlement in te lichten. En de Brede Maatschappelijke Discussie over de energievoorziening was niet georganiseerd om de mening van de Nederlandse bevolking te peilen en daar het beleid op af te stemmen, maar om, aldus minister van Aardenne in de Tweede Kamer, het verzet tegen kernenergie te breken.
Kortom, burgerlijke ongehoorzaamheid en verdergaande vormen van verzet zullen waarschijnlijk worden aangewend om de plaatsing van de kruisraketten te verhinderen. En aangezien de bewapeningsdynamiek taai is, is het niet onwaarschijnlijk dat het verzet tegen de kruisraketten scherp en hard zal zijn.
Ongetwijfeld zullen anderen proberen verzetakties tegen de kruisraketten in een kwaad daglicht te stellen, hameren op een repressief overheidsoptreden en proberen de aktievoerders te isoleren van de meerderheid van de Nederlandse bevolking. Echter, een houding van, op z'n minst, enige verdraagzaamheid lijkt meer gepast, omdat, om de Nijmeegse polemoloog Leon Wecke te citeren... als de Polen het recht hebben om zich in te zetten voor het verkrijgen van de middelen om te leven, dan hebben wij in Nederland het recht om ons te verzetten tegen de middelen om te sterven, die anderen voor ons hebben neergezet.

Wessel Visser

zouden kunnen stuiten. Het was evenwel vooral de Sovjet-Unie die gebruik maakte van hiaten in deze akkoorden om haar nucleaire arsenaal te blijven uitbreiden, waardoor in de V.S. zelfs gevoelens van onzekerheid ontstonden over de steeds grotere kwetsbaarheid van het eigen kernwapenarsenaal.
Voor de Westeuropese NAVO-landen hadden gevoelens van onzekerheid vooral betrekking op het grote conventionele overwicht van het Warschaupact ten opzichte van de NAVO. De NAVO-landen konden de uitbouw van het conventionele vermogen van het Warschaupact volstrekt niet bijhouden. Daarom bleven de Westeuropeanen zich gedurende de gehele na-oorlogse periode sterk aangewezen voelen op het nucleaire vermogen dat in de V.S. aanwezig was.
Wel werden in West-Europa nucleaire wapens ingevoerd met een zeer beperkt bereik. Conventionele en nucleaire wapens kregen een plaats in de strategie van het aangepaste antwoord, die in 1967 werd ingevoerd. Deze strategie hield in dat op een aanval van de zijde van het Warschaupact zou worden gereageerd met middelen die overeenstemden met de ernst van de aanval.
De krachtsverhoudingen bleven daarbij zodanig dat men de NAVO nooit van offensieve doeleinden kon verdenken. Haar beleid was en is erop gericht het Warschaupact te weerhouden van een gewapende aanval.

De SS-20's

Vanaf 1976 deed zich voor de Westeuropese NAVO-landen een nieuw probleem voor. De Sovjet-Unie begon in dat jaar met de bouw van SS-20's die, vooral door hun grote nauwkeurigheid, een grote bedreiging gingen vormen voor het geheel van militaire objecten in West-Europa. De vrees voor de SS-20's werd versterkt door de twijfels die men was gaan koesteren omtrent de mogelijkheid voor de V.S. om haar strategische raketten in te zetten voor de verdediging van West-Europa. Het was immers steeds duidelijker geworden dat de V.S. in zo'n geval moest rekenen op een zeer krachtige vergelding vanuit het sterk uitgebreide Russische strategische arsenaal.

De onzekerheid kon slechts worden weggenomen door een hernieuwde en duidelijke 'koppeling' van de Amerikaanse en Westeuropese veiligheidssystemen. De oplossing die men hiervoor vond was de plaatsing van Amerikaanse nucleaire wapens op Westeuropees grondgebied die de Sovjet-Unie zouden kunnen bereiken. Ook hier kon niet worden gedacht aan offensieve doelstellingen; daarvoor was het gros van de te plaatsen nieuwe wapens – de kruisvluchtwapens – te traag en was het totale aantal te gering. Bovendien zouden de wapens worden geplaatst in het kader van de NAVO-verdediging, waarvan de defensieve procedures duidelijk zijn omschreven.
Voor de V.S. was deze regeling niet zonder meer aantrekkelijk, omdat het hierdoor nucleair nog meer gebonden raakte aan West-Europa, met alle risico's vandien voor het eigen grondgebied.

Onderhandelingen

Overigens heeft de NAVO lange tijd gepoogd door onderhandelingen de Sovjet-Unie te bewegen om het SS-20-gevaar weg te nemen. Vanaf december 1983 werd in West-Europa evenwel overgegaan tot plaatsing van de nieuwe wapens omdat geen overeenstemming aan de onderhandelingstafel kon worden bereikt. De inhoud van de Russische voorstellen kwam steeds op hetzelfde neer: behoud van een aanzienlijk aantal SS-20's, terwijl geen enkel kruisvluchtwapen en geen enkele Pershing II mocht worden geplaatst.

Mevr. S. van Heemskerck Pillis-Duvekot, lid van de Tweede Kamer voor de VVD.

Voor de NAVO-landen is het belangrijk dat zij zich niet uiteen laten spelen in de huidige situatie. Het zaaien van verdeeldheid onder de NAVO-landen is een van de belangrijkste doelstellingen van het internationale beleid van de Sovjet-Unie, terwijl een dergelijke verdeeldheid de kans op succes bij wapenbeheersingsonderhandelingen sterk verkleint. Wel dient het streven er bij voortduring op te zijn gericht dat, ondanks eerdere teleurstellingen, alsnog een positief resultaat wordt bereikt bij de pogingen om op basis van tweezijdigheid tot een aanmerkelijke vermindering te komen van het aantal nucleaire middellange afstandwapens in Oost en West.

S. van Heemskerck Pillis-Duvekot

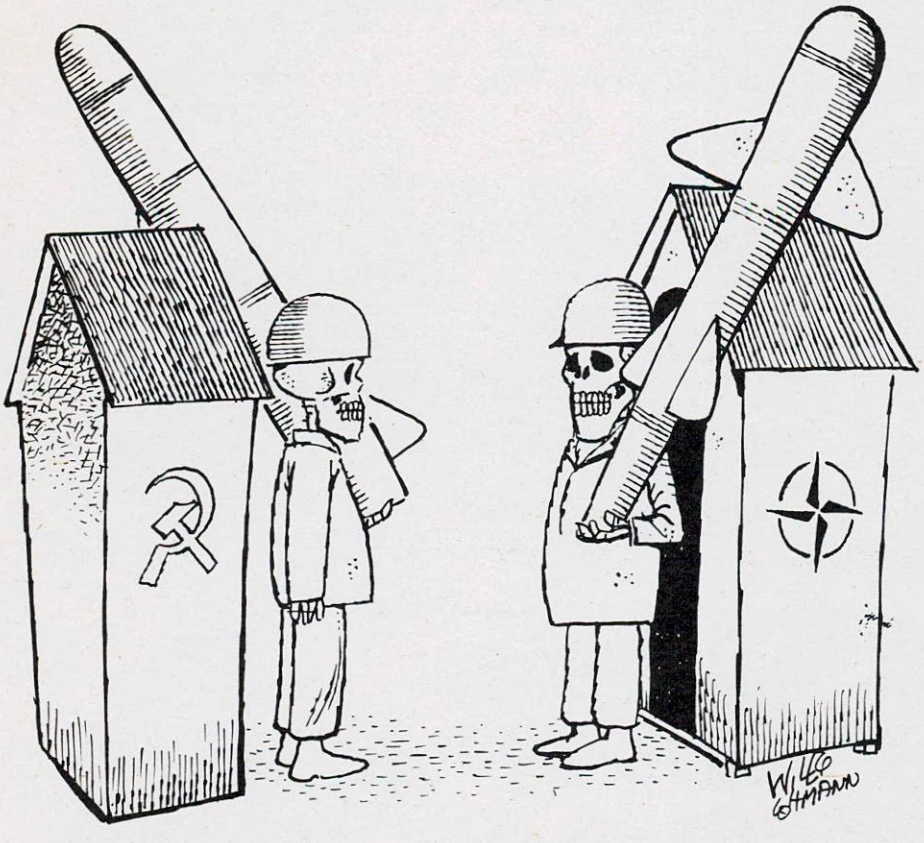

als álle soldaten nu eens hun kont tegen de krib gooien

Luchtvaart: lusten of lasten?

Iedere bedrijfstak heeft zo z'n eigen gezicht. Een gezicht dat vaak wordt bepaald door de aard of de eigenaardigheden van een beperkt aantal mensen. Vooroordelen in overvloed dus. Makelaars en chirurgen zijn alleen maar uit op het grote geld. Boeren klagen altijd, maar rijden wel in dikke Mercedessen. Timmerlieden, stucadoors en huisschilders verdienen het allemaal zo gemakkelijk mogelijk, houden het het liefst al een kwartier voor het eind van de werkdag voor gezien.

Positieve vooroordelen zijn er ook. In het artiestenbestaan is het altijd een vrolijke boel. De luchtvaart is een ander voorbeeld. Deze bedrijfstak straalt techniek en efficiency uit, spreekt tot de verbeelding door zijn internationale kontakten, pakt iets mee van de sfeer van geslaagde mannen en mooie meiden. Door de massale vliegvakanties naar zonniger streken is dat beeld nauwelijks veranderd. Integendeel, het lijkt in belangrijke mate bevestigd. Niets wordt zelfs de meest normale vakantieganger in de weg gelegd om tot de konklusie te komen, dat hij tussen Amsterdam-Schiphol en Malaga of Athene of Tunis koning-klant is. Dat het allemaal wat nauw is, dat zelfs de kopjes van plastic wegwerpspul zijn en de vrouwen in het gangpad gewoon hardwerkende loonslaafjes, dat mag je best even vergeten.

Nationale trots

De luchtvaart heeft bij menigeen een streepje voor en dat uit zich op allerlei manieren. Want het is uiteraard niet allemaal goud dat er blinkt. De burgerluchtvaart – we beperken ons tot Nederland en laten het militair vliegverkeer maar even buiten beschouwing – draagt bijvoorbeeld haar steentje bij aan het milieubederf. Het is ook nooit goed, zo lijkt het. Maar je zal maar precies onder of vlak naast een startbaan wonen of werken of je visstekkie hebben. De hele omtrek van Schiphol, onze nationale trots en luchthaven, is van het geluid vergeven. Afhankelijk van de wind gebruikt men verschillende start- en landingsbanen, maar iedere windrichting krijgt regelmatig z'n deel. Bewoners van Aalsmeer, Nieuw-Vennep, Hoofddorp, Buitenveldert en vooral Zwanenburg weten er over mee te praten.

Alleen groeiprognoses

Het meeste luchtverkeer is overdag. Maar tot heel laat in de avond en vervolgens weer vroeg in de morgen zijn er toch ook vliegtuigen. Dokters in de buurt klagen over patiënten met harten vaatziekten die extra gevoelig zijn, over zenuwafwijkingen, over moeilijkheden bij zwangerschappen en de opgroei van kleine kinderen. De feiten zijn bekend, de rapporten liggen op tafel. Verder wordt er weinig gedaan. Er circuleren voortdurend voorstellen voor geluidisolatie aan woningen in de omgeving, maar het probleem is in feite zo omvangrijk dat zelfs isolatie niet veel helpt. Aan vermindering van het vliegverkeer denkt niemand. Schiphol en alle andere vliegvelden in Nederland kennen alleen groeiprognoses, zijn ieder voor zich bezig alleen maar groter en belangrijker en sterker te worden. Daarbij ondervinden ze zeker steun van alle mogelijke overheden, van de gemeentebesturen tot aan de EEG in Brussel eigenlijk. De luchtvaart als heilige koe, wat kunnen kleine burgers met af en toe een slapeloze nacht of hoofdpijn daar aan doen?

De ontwikkeling van de burgerluchtvaart is de laatste tientallen jaren zeker sterk geweest. Schiphol heeft zich ontwikkeld tot een prima uitgerust vliegveld van internationale reputatie. De omzet is enorm. De cijfers voor 1984: 141.000 is er opgestegen of geland, er waren zo'n 10,5 miljoen passagiers, aan vracht ging er voor meer dan 400.000 ton de lucht in.
Regionale vliegvelden als die van Zestienhoven bij Rotterdam, Maastricht, Groningen, Twente en Eindhoven staan daar maar met heel bescheiden cijfers

Foto's: Elmer Dinkelaar

tegenover. Maar ieder voor zich timmeren ze flink aan de weg. Veelal zien de vliegveldbazen hun vliegveld niet alleen als een regionale zaak. Men prijst het eigen vliegveld vaak aan als een springplank naar een veel breder gebied. Groningen als springplank naar Noord-Duitsland, Maastricht als centraal punt voor een heel gebied dat zich tot in Zwitserland en Frankrijk uitstrekt.

Werkgelegenheid

Overigens hebben al die kleinere vliegvelden hun uitstraling op de directe omgeving. Rond Zestienhoven kan Rotterdam voorlopig niet met woningbouw beginnen. Rond vliegveld Beek is er al maanden een soort rellerige sfeer, waarin geplande nachtvluchten en de aanleg van een nieuwe startbaan een hoofdrol spelen. Zoals gezegd, aktievoerders hebben het niet altijd even gemakkelijk. Vrijwel overal zien regionale bestuurders een vliegveld als een hulpmiddel bij de verdere economische ontplooiing van de streek. De kolossale werkgelegenheid die zich zo langzamerhand op en rond Schiphol heeft ontwikkeld, dient daarbij als voorbeeld. Aan ruimte voor nieuwe bedrijfsvestigingen veelal geen gebrek. Buiten de vliegvelden moet als regel om iedere vierkante meter grond worden gevochten; aan de rand van vliegvelden is die ruimte veelal nog in alle overdaad aanwezig.

Spaarbrandertjes

De burgerluchtvaart zit in een bevoorrechte positie. Emotioneel kan men bij de burgerij vaak een potje breken, economisch kan de aanwezigheid van een vliegveld stimulerend werken. Nog steeds is de geluidhinder het belangrijkste milieu-aspekt van de luchtvaart. Maar er is meer. De luchtverontreiniging bijvoorbeeld. Het energieverbruik van vliegtuigen is erg hoog als men het vergelijkt met andere vormen van vervoer. De olieprijzen zijn gezakt en de dollarkoers is niet meer wat hij geweest is. Het energieprobleem lijkt wat op de achtergrond geraakt. Er is weer, zo lijkt het, energie in overvloed en het is nog betaalbaar ook. De tijden van spaarbrandertje van de geiser uit en een extra trui bij de getemperde c.v. aan, zijn al bijna jeugdsentiment. Alleen, wat een geluk eigenlijk, gaan de bossen langzaam dood en dat houdt ons nog een beetje wakker.
Wie voor energiebesparing kiest, kiest ook voor openbaar vervoer. Het vliegtuig hoort daar zeker bij. Maar de nu gangbare vliegtuigen verbruiken wel erg veel energie. Voorzichtige schattingen komen uit op 2½ à 3 keer zoveel per kilometer per passagier als het openbaar vervoer over land. Vanuit de milieubescherming wordt dan ook gezegd, dat het zeker in een straal van 600 à 1000 km beter is gewoon met trein en bus te gaan. De verhalen over tijdwinst door het nemen van een vliegtuig worden van die kant overdreven genoemd. In de praktijk zijn er immers heel lange wachttijden voor bagage-afhandeling en voor- en navervoer.

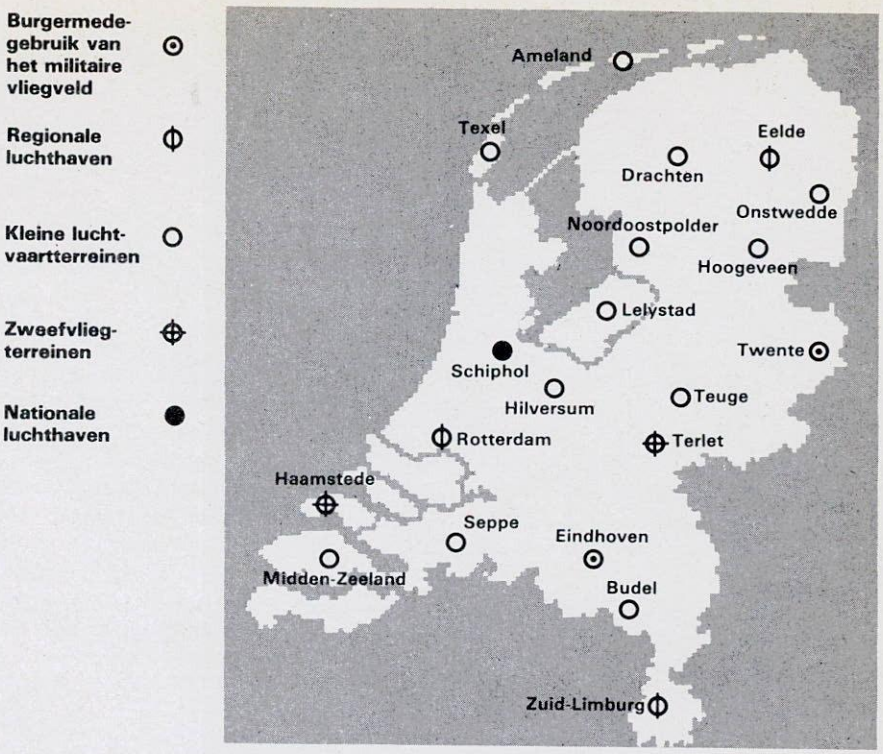

Lekker in de tuin

Als we aan luchtvaart denken, dan komt dat al snel neer op grootschalige, internationale vliegverbindingen. Maar er is meer, ook al komt dat niet zo vaak in de publiciteit. Zo zijn er bijvoorbeeld sproeivliegtuigen voor de landbouw. En er zijn vliegtuigen om het verkeer tijdens topdrukte in de gaten te houden. Vliegtuigjes zijn bij erg droog weer in de lucht bij het voorkomen van bos- en heidebranden. Vanuit de lucht worden allerlei foto's gemaakt, niet alleen om artistieke redenen, maar ook bijvoorbeeld voor het bijwerken van stafkaarten. Helicopters verzorgen het transport naar de vliegplatforms in de Noordzee. Dan zijn er de reclamevliegtuigen en de sportvliegtuigen. De-

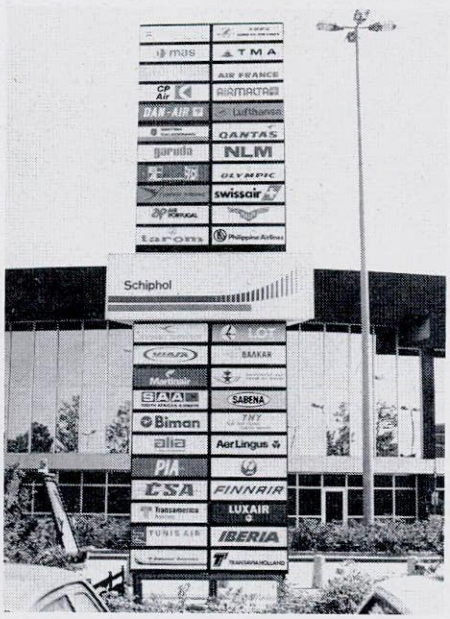

ze laatste twee groepen geven in de omgeving van vooral een aantal kleinere vliegvelden veel overlast. Het gaat vaak om heel plaatselijke problemen, die niet zo vaak naar buiten komen. Wie kent vliegveldjes als die van Onstwedde, Hilversum, Teuge en Seppe? Omwonenden klagen hier over voortdurende geluidoverlast. Juist als vele gezinnen bij mooi weer lekker in de tuin zitten, moeten veel sportvliegers zonodig de lucht in. De lol van een enkeling is de ergernis voor velen. Hetzelfde geldt voor de aktiviteiten van veel reclamevliegtuigen. Heel nieuw is de ontwikkeling van de ultralichte vliegtuigen, een soort bromfietsen in de lucht. Deze zijn erg wendbaar en kunnen daardoor op plaatsen komen die voor andere vliegtuigen onbereikbaar of te gevaarlijk zijn. Niet alleen de woonomgeving van mensen, maar ook die van dieren wordt zo getroffen. Ook hier wijst veel er op dat bijvoorbeeld het ministerie van Verkeer en Waterstaat een tamelijk tolerant en soepel beleid volgt.

De burgerluchtvaart is voorlopig nog een echte groeisector. De meest wilde plannen zijn inmiddels wel iets bijgesteld, maar in het kleine Nederland staat ons wat betreft de gevolgen van de luchtvaart voor milieu en gezondheid, ruimte en grondstoffengebruik nog heel wat te wachten. Achter het charmante uiterlijk van de bedrijfstak gaan erg harde belangen schuil. De milieuaspekten van de burgerluchtvaart worden daardoor maar al te snel opzij geschoven. En tel alle ongerief van het militaire luchtverkeer er gerust nog maar bij op.

Frits Maas

Gezin: eenheid en tweespalt

Theo vindt Carla een lief en aardig meisje. Ze is vrouwelijk, charmant en kan goed omgaan met kinderen. Carla, op haar beurt, vindt Theo best een stuk. Als hij bij zijn vrienden is gedraagt hij zich misschien wat overdreven stoer, maar door de bank genomen is hij aardig, lief en attent.
Groeit er iets 'moois' tussen die twee jongelui? Zijn ze voor elkaar geschapen? Gaan ze misschien trouwen? Is een huwelijk per slot van rekening niet de bekroning van een liefdesrelatie?

Mogen wij onze ouders, en zij op hun beurt de hunne, geloven dan is de afgelopen decennia veel veranderd in de wijze waarop mannen en vrouwen met elkaar omgaan. Echtscheidingen, ongehuwd samenwonen en seks vóór het huwelijk zouden bijna zo normaal zijn geworden als het nuttigen van een hamburger en de jaarlijkse zonovergoten vakantie op Mallorca.
Een aantal groepen mensen is dan ook van mening dat we in een bijna normenloze samenleving leven. In hun optiek zou de voortwoekerende zedenverwildering een teken zijn van de ondergang van de westerse cultuur. De wijze waarop mensen tegenwoordig met elkaar omgaan is een bedreiging voor hèt belangrijkste fundament van de samenleving: 'het gezin'.
Kreten van vreugde zijn ook te horen. De wereld gaat niet ten onder, integendeel zelfs. Een nieuw soort mens is verrezen. Die nieuwe mens heeft meer persoonlijke vrijheden. Het huwelijk is niet meer de enig zaligmakende relatie die volwassenen met elkaar kunnen aangaan. En, zo stellen ze, waarom zouden seksuele ontmoetingen alleen binnen een huwelijk en slechts ten behoeve van de voortplanting mogen plaats vinden?
Ligt de ideale samenleving nu ver achter ons of kunnen we haar nog verwachten? Hoe is het toch mogelijk dat mensen dezelfde zaken zo verschillend beoordelen? Hebben ze het wel over dezelfde onderwerpen?

Gezinsbeelden

Publieke uitlatingen over 'het gezin' brengen (tegenwoordig) mensen veelvuldig in beroering. Als een minister van WVC zegt dat het gezin de beste plaats is voor de opvoeding van jongeren, dan vallen alleenstaande ouders, feministes en homoseksuelen over hem heen. Hem wordt dan ondermeer verweten het 'gezinsdenken' weer te willen introduceren. Het gezin als 'hoeksteen van de samenleving' is volgens hen een achterhaald denkbeeld en ideaal. Een diskriminerend denkbeeld zelfs.
Anderzijds wijzen feministes en sommige wetenschappers (m/v) op misstanden en mishandelingen als structureel onderdeel van het gezinsleven. Zonder enige twijfel staan er dan weer andere mensen op die hun 'gezinsondermijnende' activiteiten verwijten.
Een hoogleraar sociologie wees op de mogelijkheid van vereenzaming bij het overlijden van de huwelijkspartner. Met name als mensen tijdens hun huwelijk voornamelijk aandacht hadden voor het gezin en amper energie staken in het in stand houden van vriendschappen buiten het huwelijk. Ook zij werd snel bestempeld als kritikaste van het gezin.
Blijkbaar zijn er verschillende invalshoeken van waaruit tegen het gezin kan worden aangekeken. We kunnen deze uiteenlopende optieken op een glijdende schaal zetten. Aan de ene kant van de schaal staan dan de 'strukturalistische denkbeelden'. De tegenpool hiervan wordt gevormd door de 'individualistische denkbeelden'. Denkbeelden kunnen meer of minder strukturalistisch of individualistisch zijn. Ook zijn mengvormen van beide uitersten mogelijk. Deze gemêlleerde denkbeelden bevinden zich ergens tussen de twee denkbeeldige polen. Een aantal voorbeelden ter verduidelijking.

Struktureel

Een samenleving kan worden opgevat als een geheel van subsystemen, zoals bijvoorbeeld de overheid, het bedrijfsleven, de school, de krijgsmacht en het gezin, etcetera. Deze subsystemen hebben elkaar nodig. Treedt verstoring op in het ene subsysteem dan heeft dat gevolgen voor de andere subsystemen. Gaat bijvoorbeeld een bedrijf failliet, dan vindt dat ondermeer zijn weerslag op het systeem gezin, in de vorm van werkloosheid, verstoring van het gezinsritme, enzovoort. Maar ook het tegenovergestelde kan zich voordoen. Is het in het subsysteem gezin gebruikelijk dat veel alkohol wordt genuttigd, weinig nachtrust wordt genoten of alléén dan betaald werk wordt gezocht wanneer het huishoudbudget daar aanleiding toe geeft, dan kan een bedrijf moeilijk naar behoren funktioneren. Er bestaan dan weinig zekerheden over de regelmatige aanvoer van gezonde arbeidskrachten. Het gezin is in deze optiek dus onderdeel van een systeem. En: een noodzakelijke voorwaarde voor het funktioneren en voortbestaan ervan. Dit noem ik de 'strukturalistische benadering'.

Individueel

De 'individualistische benadering' vertegenwoordigt een tegenovergesteld standpunt. Een samenleving is dan een min of meer toevallige samenvoeging van individuen. Aangezien de mens een sociaal dier is, zal het bepaalde verhoudingen met andere mensen aangaan. Voor het ekonomisch funktioneren sluit men bijvoorbeeld arbeidskontrakten. Voor het leven van alle dag sluit men vriendschappen en/of andere vormen van intieme relaties. Dit alles kan van korte of lange duur zijn. Het

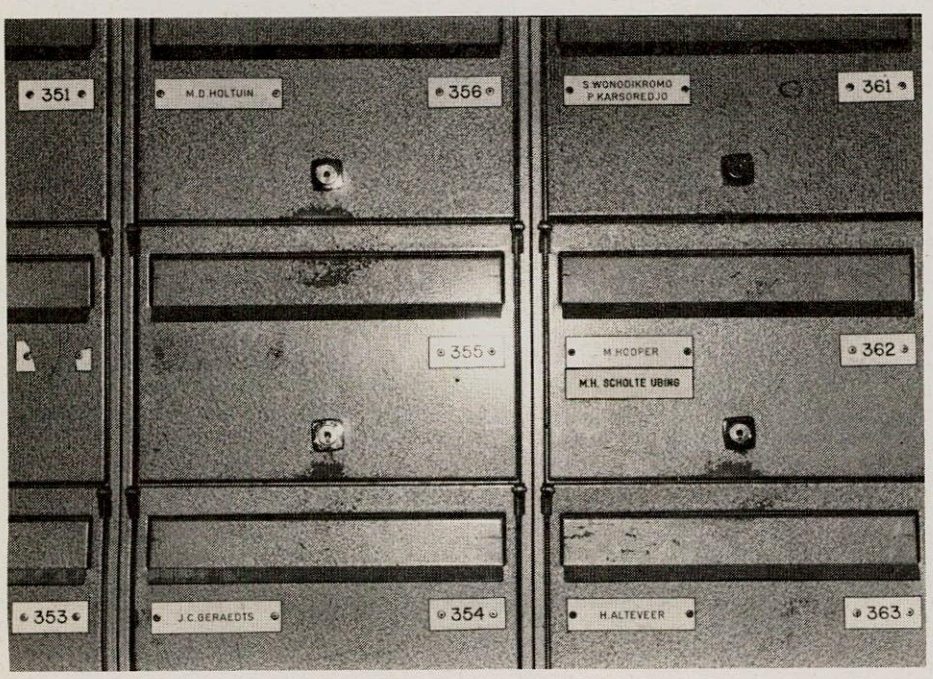

gezin is dan één van de vele verhoudingen die mensen vrijelijk met elkaar kunnen vormen.

Aan deze maatschappelijke denkbeelden, en de tussenvormen ervan, zijn echter ook normen en waarden verbonden. Regels die richtinggevend zijn voor gedragingen van mensen. Een maatschappelijk denkbeeld neemt dan meestal de vorm aan van 'zo en zo moet hij zijn en zo en zo hoort het te zijn'.
Maakt het gezin deel uit van een maatschappelijk systeem, dan behoren mensen zich in dat systeem op een bepaalde manier te gedragen, anders kan het systeem niet funktioneren. Wordt afgeweken van die regels, dan wordt zo'n gezin gekarakteriseerd als 'a-sociaal' of 'probleemgezin'. Is het gezin daarentegen één van de vele voorstelbare menselijke verhoudingen, dan moeten mogelijkheden aanwezig blijven voor de ontwikkeling en ontplooiing van andere menselijke verhoudingen.
Maatschappelijke denkbeelden en ideaalbeelden met betrekking tot huwelijk en gezin hangen met andere woorden met elkaar samen, ze beïnvloeden elkaar. Maar er is nog een verschijnsel dat de diskussie over het gezin beïnvloedt. Dit hangt dan wel samen met maatschappelijke denkbeelden en ideaalbeelden met betrekking tot het gezin, maar verdient toch extra aandacht. We bedoelen het verschijnsel 'predikingen en praktijken'.

Predikingen en praktijken

Daar waar mensen met elkaar samen zijn ontstaan genegenheden, machtsverhoudingen en konflikten. In het gezin dus ook. Een (huwelijkse) relatie tussen man en vrouw veronderstelt vaak genegenheid, begrip, vertrouwen, respect en liefde voor elkaar. Met elkaar vrijen zou daarvan een bevestiging zijn. Zo is de prediking althans.
De praktijk? De Amerikaanse sociologe/psychologe Lilian Rubin interviewde een groot aantal echtparen over hun huwelijksleven, onder andere dus ook over hun seksleven. Uit haar boek 'Intieme vreemden' komen de volgende citaten:
man: Ik snap wel wat ze wil. Zij wil dat we vol warmte zijn en dicht bij elkaar, dan kunnen we seks hebben. Maar dat is niet altijd mogelijk. We hebben het allebei druk, en dan zijn de kinderen er nog. Het kan niet altijd even romantisch zijn, als we daar op moeten wachten, nou... dan kunnen we lang wachten.
vrouw: Hij klaagt nu wel dat het voor mij romantisch moet zijn, maar zo is het niet. Ik wil iets van emotie bij hem voelen; ik wil ook emotioneel contact, niet alleen seksueel.
man: Als zij erover begint dat ik wel seksueel, maar niet emotioneel ben, dan weet ik 't gewoon niet meer. Is seks godbetert soms niet emotioneel?
Deze citaten maken onder meer duidelijk dat het praktizeren van de prediking geen alledaagse praktijk lijkt te zijn.
Of neem het voorbeeld van geweld. De prediking is als volgt: Begrip, geduld en respekt zijn de drijfveren voor de omgang tussen ouders, tussen ouders en kinderen en tussen kinderen onderling. Gebruik van geweld is uit den boze. De praktijk lijkt ook hier weer enigszins anders te zijn. Echtelijke ruzies zijn niet ongebruikelijk, alleen al gezien het hoge percentage echtscheidingen. Konflikten tussen ouders en kinderen zijn evenmin ongebruikelijk, gezien de duizenden 'uithuisplaatsingen' en weglopers per jaar.
De Amerikaanse socioloog Goode konkludeert dan ook, niet geheel onterecht, dat het gezin geweldloosheid predikt, maar geweld doceert.
Het gezin? Waarover diskussieert men dan eigenlijk, over de ideaalbeelden, de predikingen of de praktijken? Of heeft men het tegelijkertijd ook nog over de daarmee samenhangende maatschappelijke denkbeelden?

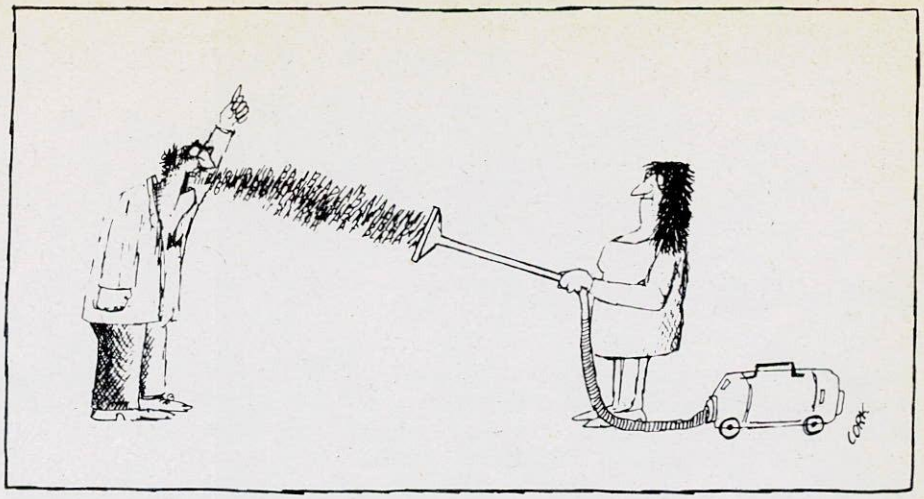

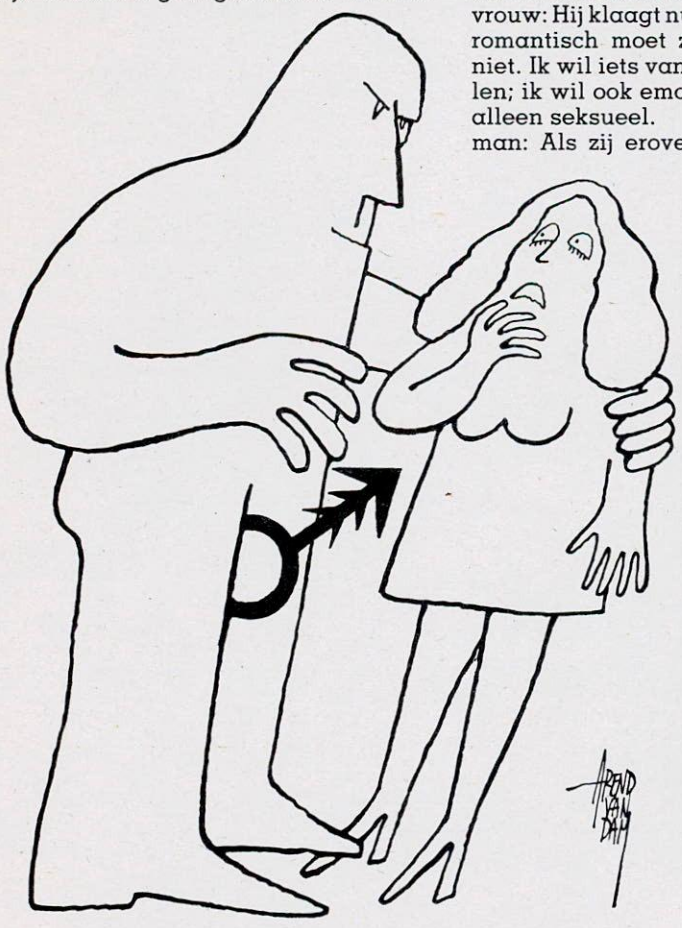

Gezinswerelden

Niet alleen de diskussies over het gezin laten zien dat verschillende gezinswerelden bestaan, ook alledaagse praktijken maken zoiets waarneembaar.
Gehuwde mannen leven bijvoorbeeld langer dan ongehuwde mannen. Ongehuwde vrouwen hebben minder medische en psychische klachten dan gehuwde vrouwen. Het gezin is voor vrouwen eerder een belemmering dan een stimulans om buitenshuis betaalde arbeid te gaan verrichten. Voor veel mannen echter is het gezin een voorwaarde om betaald werk naar behoren te verrichten. Een ongehuwde vrouw wordt veelal afgeschilderd als een kenau en als zielig. Zij miste de boot. Een ongehuwde man daarentegen zou verstandig (!?) zijn geweest.

Theo en Carla bleven elkaar aardig vinden. Zij sloten een huwelijk. Eén huwelijk? Beter zouden we kunnen zeggen dat zij twee huwelijken sloten.

Klaas Soesbeek

Doping

Genuanceerdere aanpak gewenst

Zelfs de grootste cynici hebben zitten wenen, toen Joop Zoetemelk in Italië wereldkampioen wielrennen werd. Vooral de mensen, die handel en wandel der coureurs dagelijks observeren, de insiders in het peloton dus, waren lyrisch. Waarom? Misschien, omdat Joop met zijn rare, snelle piepstemmetje eigenlijk nooit meer was geworden dan een schlemiel? Misschien, omdat hij de Tour de France slechts kon winnen dankzij het uitvallen van andere favorieten? Zonder twijfel heeft vertedering een rol gespeeld in de massale ontroering na het wereldkampioenschap. Maar zeker ook het feit, dat Joop Zoetemelk in wielergelederen al jarenlang de naam had geen *doping* te willen gebruiken. Joop zal nooit iets belangrijks winnen, was de opvatting van zelfs collega-coureurs, want Joop wil zijn lichaam schoon houden. Dat is mooi van Joop, maar ook een beetje onnozel.

De grootste dreun, die Joop in zijn wielerloopbaan kreeg toegebracht, was de doping-diskwalificatie in de Tour van twee jaar geleden. Hij was er niet alleen boos om, vanwege de onschuld, die hij zichzelf toedichtte, hij was er vooral verdrietig om. Joop wilde zijn fiets eigenlijk definitief stallen. Hoe kon men een zo brave jongen van zulke verschrikkelijke dingen betichten!

Zoetemelk won rechtzaak

Joop liet destijds een contra-expertise van zijn urine verrichten in Nijmegen, bij professor Van Rossum. Die ontdekte inderdaad sporen van een hormoon, maar hoewel het schandaal van de met groeihormoon behandelde kalveren nog niet actueel was, concludeerde Van Rossum, dat Joop wel degelijk de dupe kon zijn geworden van het nuttigen van 'bespoten' vlees. Zo gering immers was de dosis, die ook bij de officiële controle gevonden was.
Op instigatie van onder meer Van Rossum stapte Joop naar de Franse rechter, die hem na een zeer ingewikkeld proces in het gelijk stelde. Zelf is Joop natuurlijk niet zo rigoreus, hij is eerder geneigd zich bij het onafwendbare neer te leggen. De rechtzaak werd echter gewonnen, hoewel de schade, aangebracht door alle publiciteit van de aanvankelijke terugzetting in het klassement nauwelijks nog ongedaan gemaakt kan worden.

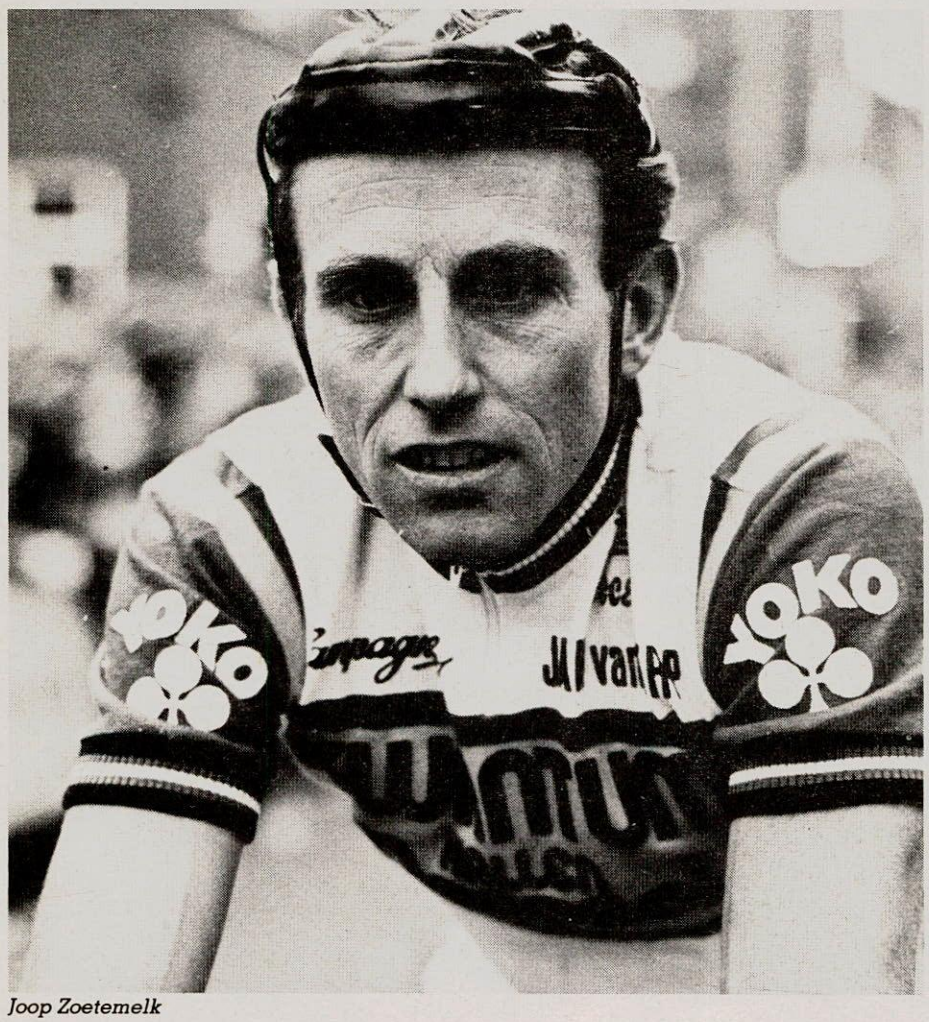

Joop Zoetemelk

Foto: Pers-buro Sieb v/d Laan

Onrechtvaardigheden

Inderdaad stuiten we hier op één van de grote onrechtvaardigheden in de bestrijding van dopinggebruik. Of eigenlijk twee. De controles zelf zijn kwalitatief, zoals dat heet. Hetgeen wil zeggen, dat bij aantreffen van het minste spoortje verboden stoffen reeds een strenge sanctie kan worden uitgevaardigd. De controles zouden eigenlijk met een ondergrens moeten plaatsvinden.
De tweede onrechtvaardigheid is, dat na aantreffen van een doping-substantie in feite dubbel wordt gestraft. Elk doping-geval, zeker in de Tour de France, krijgt een enorme publiciteit en de publiekelijke veroordeling van de 'gebruiker' is massaal. Elke doping-gebruiker staat terstond aan de schandpaal, zelfs al zou later (bij de contra-expertise) worden aangetoond, dat er van onschuld of verkeerde conclusies sprake was.
En daarbij valt over de hele rechtsgang ook nog een kanttekening te maken. Normaal gesproken krijgt de verdachte van enig misdrijf de kans zich te verdedigen of verzachtende omstandigheden aan te voeren. Bij een Tour de France zijn er wel degelijk verzachtende omstandigheden. Zelfs in medische kringen wint de opvatting terrein, dat een Tour niet 'schoon' te volbrengen is. De eisen, die aan het profpeloton worden gesteld, zouden de menselijke limieten te boven gaan. Beschuldigende vingers zouden dus in de eerste plaats naar een organisatie als die van de Tour moeten gaan. Als wetenschappelijk vaststaat, dat drie weken hardfietsen, in tijdritten en tegen bergen op, niet mogelijk is bij handhaving van een gemiddelde van zeg 35 kilometer per uur, wie is dan Lévitan, om dat wél van de toppers te verlangen?

Hormoon-doping

Wellicht heeft ook Joop de laatste jaren iets 'gebruikt', wie zal het zeggen? Maar vast lijkt te staan, dat hij 'het gebruik' tot een minimum heeft beperkt. Iemand, die zo vele jaren redelijk tot

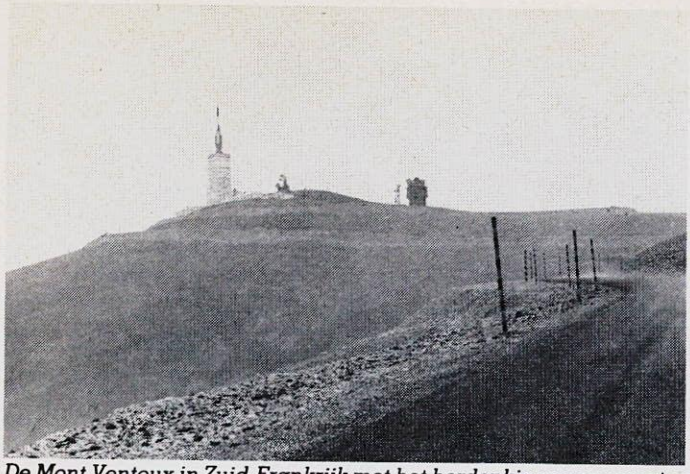

Foto's: Wim Heij

De Mont Ventoux in Zuid-Frankrijk met het herdenkingsmonument voor Tom Simpson, die hier bezweek aan een overdosis tijdens de Tour de Franse van 1967.

voortreffelijk kan meedraaien in een zo zware tak van sport, moet zuinig zijn geweest op zijn lichaam. Joop is in dat opzicht vermoedelijk één van de grote uitzonderingen. Meestal immers hebben topsporters geen geduld. Ze gaan voorbij aan het feit, dat de opbouw van een carrière minstens zeven jaar in beslag neemt. Ze wensen snelle successen en ze moeten zeker snelle successen boeken, als ze professional zijn en dus van hun prestaties leven.

Het wielrennen is een van de verst ontwikkelde beroepssporten, ofschoon het telkens weer merkwaardig is te horen, hoe lukraak en weinig gespecialiseerd de training is. Maar ook in andere sporten is het doping-gebruik zeer verbreid geraakt, waarbij zoals bekend nauwelijks nog sprake is van het conventionele doping-gebruik-amfetamine, zeg maar pep-middelen – doch op de eerste plaats van de zogenaamde hormoondoping. Het gebruik dus van mannelijk hormoon of daarvan afgeleide kunstmatige middelen (anabole steroïden).

Kentering in denken

Er is een duidelijke (medische) kentering in het denken over die vorm van doping-gebruik. Sportartsen en begeleiders hebben geconstateerd, dat een bepaalde (trainings)inspanning het normale hormoon (testosteron-)niveau doet zakken. Omdat artsen het tot hun taak rekenen mensen gezond te houden, neigen ze tegenwoordig tot de opvatting, dat je tijdens training juist zo veel testosteron of anabole steroïden mag voorschrijven als nodig is voor aanvulling tot het normale niveau.

Daar tegenover staat de (meer ethische) gedachte, dat topsport een **natuurlijk** aftasten van de fysieke grenzen dient te zijn. Eigenlijk wijzen de aanhangers van deze opvatting de topsport af, voor zover die intensieve trainingen van zes dagelijkse uren vereist. Is althans iemand niet in staat, zo zeggen ze, met gewone middelen de top te bereiken en heeft hij inderdaad zo veel gewichttraining en zo veel uren nodig, dan zal hij zijn streven op iets anders moeten richten dan op records en overwinningen.

Zoals gezegd, de tendens is, dat de eerste mening, de tolerante, terrein wint. Ze wordt ondersteund door de gebrekkigheid van de controles. Hormoon-doping is namelijk van dien aard, dat ze oncontroleerbaar gemaakt kan worden. Wie acht dagen voor een wedstrijd ophoudt de (meest geavanceerde) middelen te gebruiken wordt niet betrapt. De sporen van de preparaten zijn dan niet meer in de urine traceerbaar. Wie wel wordt betrapt (zoals in Los Angeles de Finse atleet Vainio) is een sufferd of heeft van een tegenstander een glas limonade met anabole steroïden te drinken gekregen.

Experimenten

Inderdaad worden relatief maar heel weinigen betrapt, misschien één procent van de gebruikers. Waarom moeten de betrapten dan zo zwaar boeten? En meestal dubbel boeten? Dit argument past in het pleidooi van degenen, die voor vrijgave van doping zijn. In Oost-Europa zou daar, zeggen de tegenstanders, misschien iets voor te zeggen zijn. Men kent in Oost-Berlijn en Moskou een gesloten sportsysteem. Dat wil zeggen, dat het doen en laten van de topsporters volledig gecontroleerd wordt door artsen, trainers en begeleiders. Een topsporter daar kan nauwelijks experimenteren. En wie het wel doet, wordt intern inderdaad zwaar gestraft.

Phil Anderson verlaat, na het winnen van de Dauphiné Liberé 1985, de wagen van de doping-controle in Avignon.

In het Westen is de situatie anders. Sommige producenten van 'verboden' middelen hebben belang bij een grote omzet, soms zien zelfs artsen een markt. Het gevolg is, dat op grote schaal wordt geknoeid. Mede om de controles te ontlopen worden steeds andere middelen geprobeerd, waardoor tegelijk de risico's steeds groter worden. In Amerika wordt en werd geëxperimenteerd met mélanges van groeihormoon en conventionele middelen en hoewel sommige discuswerpsters plotseling onder de acné zaten en baardgroei vertoonden, werden die experimenten niet gestaakt. Een arts als Kerr propageert de medische probeersels zelfs. Dat is beter dan dat een leek op zijn of haar achterkamertje zelf aan het prutsen slaat, zegt hij.

Van de uiteindelijke effecten van hormoon-gebruik is eigenlijk nog maar bar weinig bekend. En dat is misschien het voornaamste argument tegen gebruik van dit soort doping. Misschien heeft Oost-Europa inmiddels voldoende ervaring om te kunnen zeggen, dat kleine doses op den duur onschadelijk zijn of met een ontwenningskuur onschadelijk gemaakt kunnen worden, het Westen is zeker nog niet zo ver.

Alleen heeft de rechtzaak van Joop Zoetemelk aangetoond, dat de bestrijding en de controle veel genuanceerder dienen te zijn. Omdat mensen als Joop niet het ene jaar wereldkampioen zijn om het andere als misdadiger te worden gebrandmerkt.

Hans van Wissen

wapenbeheersing: alsof die zich niet kunnen beheersen

Misdadiger en held

> Door één moord wordt iemand een misdadiger, maar door vele moorden een held.
>
> *Erasmus*

Ontelbare oorlogen hebben de mensheid in de loop van vele eeuwen geteisterd. Altijd weer hebben de machthebbers hun onderhorigen naar de slagvelden gedreven, naar hun zeggen om uiterst belangrijke zaken op te lossen, veelal waren het machts- en godsdienstige kwesties. Hoewel de diverse partijen geloofden in een zelfde goddelijke bestiering. Maar oorlogen brachten nooit oplossingen; alleen vele doden en gewonden en verwoestingen van stad en land.

Er waren in het verleden oorlogen van lange duur.
De Honderdjarige oorlog is de benaming van het Engels-Franse conflict, dat de 14de en 15de eeuw goeddeels heeft beheerst. Deze oorlog, een reeks van oorlogen eigenlijk, duurde met een aantal onderbrekingen van 1337-1453. Het was een strijd tussen de Engelse en Franse koningen om grote delen van Frankrijk. De Engelse kanaaleilanden vormen nog een herinnering aan dit wapengeweld, dat aan beide zijden grote offers heeft geëist en grote verwoestingen en ellende over Frankrijk bracht.
Dan weten we allen hoe Nederland is ontstaan uit de 80-jarige oorlog (1568-1648) met als inzet zelfstandigheid en geloofsvrijheid. Het boek van Charles de Coster: De legende van de heldhaftige en vrolijke en roemrijke daden van Tijl Uilenspiegel en Lamme Goedzak in Vlaanderenland en elders, geeft daar een suggestief beeld van.
De 30-jarige oorlog bestond uit meerdere oorlogen die van 1618-1648 in Duitsland woedden. De oorzaken lagen voornamelijk op het godsdienstige vlak tussen protestanten en katholieke staten. Aan deze bijzonder ingewikkelde strijd namen tenslotte ook Zweden en Frankrijk deel. De protestanten konden zich handhaven ten opzichte van de katholieken. Vooral op het platteland was de verarming en ontreddering zeer groot (lees Bertold Brechts Moeder Courage) en het geestelijk leven werd grote schade toegebracht.

Erasmus

In al die jaren waren er maar weinigen die hun stem tegen de oorlog hebben verheven. Het was de grote Erasmus (1469-1536) die met bijtende spot op allerlei dwaasheden heeft gewezen, vooral op die van zo menige oorlog. Waarom, vroeg hij, worden de geschillen niet door scheidslieden beslecht? Door één moord wordt iemand een misdadiger, maar door vele moorden een held. In zijn vele geschriften komt Erasmus tot ons als een groot voorstander van de vrede tussen de volkeren. In een adres, aangeboden aan de Franse koning Philips de Schone, bezweert Erasmus de vorst de vrede te handhaven en meer zijn roem te zoeken in vrede dan in oorlogsmoed.
Immers: de onderdanen hebben liever de vorst vredelievend dan als overwinnaar. Kunstenaars uit vroeger eeuwen hebben vaak nogal theatrale oorlogsbeelden nagelaten, die druipen van heldenmoed, chauvinisme en grootheidswaanzin.

Gutenberg-Museum Mainz

Jacques Callot (1592-1635)

Callot

Anders is dat met de kunstenaar Jacques Callot (1592-1635), die in zijn etsen een eerlijk beeld gaf van de situaties die hij had waargenomen. Gelijk dat ook later grootser in het werk van Francisco de Goya (1746-1828) het geval is.

'De gehangenen', van Jacques Callot

Het leven van Jacques Callot is door vele legenden omgeven. Zijn geboortejaar is niet met zekerheid te zeggen. Jacques moest priester worden. Daar voelde hij niets voor. Het ouderlijk huis in het Lotharingse Nancy ontvluchtte hij om zich in Rome tot kunstenaar te vormen.
Callot trekt daarna wegens een galant avontuur naar Florence, waar de Medici's er een prachtvol en verkwistend hof op na hielden. Callot's talent valt hier spoedig op. Roem en rijkdom is voor de beschermeling van Cosimo II volop aanwezig. Er is voor hem in Florence veel werk, werk dat hem ligt en dat hij uitvoert tot volle tevredenheid van zijn opdrachtgever. De dood van Cosimo II heeft grote invloed op de opdrachten, die sterk verminderen in aantal en gehalte.
Als een volledig gevormd kunstenaar keert Callot naar zijn geboortestad Nancy terug en spoedig wordt hij verbonden aan het niet minder uitbundige hof van de hertog van Lotharingen. Ook uit het buitenland ontvangt hij veel opdrachten, zoals van de Spaanse Infante Isabella voor etsen van de belegering van Breda. Callot werkte in het algemeen in series. Ook voltooit hij veel afbeeldingen, die hij in Italië al was begonnen, zoals de figuren uit de Commedia del Arte.

Nancy was toentertijd de hoofdstad van een min of meer onafhankelijk Lotharingen, dat ook veel te lijden had van de 30-jarige oorlog. Daar Jacques van wat hij zag etsen maakte, is ook een serie ontstaan over de verschrikkingen van die oorlog onder de titel: 'Les Misères de La Guerre'. 'De gehangenen' is wel de meest bekende afbeelding uit die serie. Maar ook plunderingen van boerderijen, brandstapels, verwoesting van kloosters, wipgalgen enz. worden door Callot op een uiterst secure wijze weergegeven.
Men zegt dat Callot in zijn kunst niets heeft willen betogen, niets willen bestrijden of propageren. Dat kan zijn, maar toch geloof ik, zijn etsen nader bekijkend, dat hij zijn afkeer van de gewelddadigheden van de oorlog heeft willen demonstreren.
Callot liet een enorm oeuvre na, meer dan 1400 prenten en 1450 tekeningen, allemaal werk van hoge kwaliteit.

Goya als aanklager

Zo'n anderhalve eeuw na Jacques Callot werd in 1746 te Fuendetodos bij Saragossa in Spanje in het gezin van eenvoudige boerenmensen Francisco José y Lucientes geboren. Van zijn leven is niet zoveel bekend. Dat is vooral merkwaardig omdat hij vanaf zijn 46ste jaar tengevolge van een ziekte volledig doof was, zodat men kon verwachten dat hij wel eens een en ander op schrift gesteld zou hebben. Dat is echter niet het geval.
Goya maakte verscheidene, uiterst belangrijke schilderstukken, waardoor zijn naam grote bekendheid kreeg, ook buiten Spanje. Aan het hof van Carlos V stond hij in groot aanzien, zodat hij tot

'De ophanging', van Francisco de Goya

hofschilder werd benoemd met een ruim salaris en een toelage voor een koets.

Niet alleen was Goya een bijzonder groot schilder in wiens kunst een oude wereld onder ging en een nieuwe zich baan brak, als etser is hij nauwelijks te overtreffen. Met onze eigen Rembrandt, wiens etsen door sommigen hoger gewaardeerd worden dan zijn schilderstukken, staat hij op gelijke hoogte. Goya heeft Rembrandt dan ook altijd een van zijn grote voorbeelden genoemd. Als etser was Goya's fantasie onuitputtelijk.
Een onovertrefbaar hoogtepunt in zijn loopbaan als etser is zijn serie 'Los desastros de la Guerra', De verschrikkingen van de oorlog. Deze serie bestaat uit 83 prenten, waarvan er na zijn dood 80 zijn uitgegeven. Eén koperplaat is verloren gegaan en de beide laatste bladen zijn eerst in 1858-1859 aan de openbaarheid prijs gegeven. Een aantal prenten brengen beelden van de invasie in Spanje door de Napoleontische troepen omstreeks 1808.

Francisco de Goya (1746-1828)

Oorlogen worden door kunstenaars, vooral in het verleden, als heldhaftige ondernemingen beschouwd. Soldaten marcheren naar het front, zingend, bloemen in de lopen van de geweren en vergezeld door een opgewonden menigte, die hen bewonderend uitgeleide doet. De overwinning is het bereikbare doel, de eer de stuwende kracht.
Van dit alles niets bij Goya. Hij schildert en tekent de oorlog, zoals hij is. Hij ziet het als een hel, die de mens tot laagheden tegenover zijn medemensen aanzet, die de gruwelijkste fantasieën in de schaduw stelt. Dood en geweld vormen het centrale thema van Goya's etsen. Geen voorvallen van direct groot oorlogsgeweld, maar van enkelingen, burgers en militairen, vrouwen en kinderen van welke partij ook, zij allen zijn de slachtoffers van afschuwelijke moordpartijen. Geen heldendom, alleen maar wreedheden noteert Goya: 'Ik heb het gezien' staat als een eed op sommige prenten.

Goya was een geëngageerd kunstenaar van het eerste uur en tekende een wereld, die vandaag de dag niet zoveel is veranderd, maar wel gevaarlijker is geworden dan ooit!
Goya bracht zijn laatste levensjaar als balling in Frankrijk door, naar hij zei in verband met zijn gezondheid. In Bordeaux stierf hij in de ouderdom van 82 jaar. Een moedig man, een groot kunstenaar, wiens naam zal blijven leven.

Jan Kooijman

boeken bladen brochures

Vrouwen en oorlog

Sinds het eind van de 70-er jaren bestaat er naast de vredesbeweging en de vrouwenbeweging ook een vrouwenvredesbeweging. De vrouwen uit deze beweging zijn van mening, dat zij een aparte bijdrage kunnen leveren aan de strijd voor de vrede. Wat die andere bijdrage is en of deze wel zo gewenst is, daarover gaat het (alweer enige tijd geleden verschenen) boek 'Vrouwen en oorlog' van de Duitse sociaal-psychologe Herrad Schenk.
Het boek bestaat uit drie delen. In het eerste deel beschrijft zij de rol van de vrouwen in de geschiedenis van de oorlog (vrouwen maakten veelal de oorlog mogelijk). In het middelste deel gaat de auteur in op de door onze kultuur bepaalde opvattingen van mannelijk en vrouwelijk gedrag: de mannelijkheid van de krijgsman en de vrouwelijke vreedzaamheid. In het derde deel ('Feminisme en pacifisme') betoogt Schenk de belangrijkheid van het doorbreken van de gelijkstelling van mannelijkheid en geweld. In deze strijd tegen het patriarchaat (letterlijk vadermaatschappij) moet het feminisme zich bedienen van een geweldloze strategie. Het is immers niet de bedoeling de tegenstander te diskrimineren of uit te roeien, want men blijft op elkaar aangewezen. Waar het om gaat is een herstrukturering van de groepsverhoudingen te bereiken, opdat een einde kan worden gemaakt aan de bestaande machtsverhoudingen. Dit is, voor de langere termijn, de belangrijkste taak voor de vrouwenvredesbewegingen.
Een interessant boek voor een ieder die zich bezig houdt met vragen van oorlog, vrede en geweld. Jammer dat het zich nogal moeilijk laat lezen.
'Vrouwen en oorlog' door Herrad Schenk verscheen bij Uitg. In den Toren te Baarn. Prijs *f* 24,50.

Birdy

Twee Amerikaanse boezemvrienden zijn in de Tweede Wereldoorlog gewond geraakt. De trots op zijn lichaam zijnde Al Columbrato heeft in Duitsland ernstig hoofdletsel opgelopen, 'Birdy' is psychisch helemaal geblokkeerd geraakt en in een psychiatrische inrichting terecht gekomen. Daar zit hij in een cel, zegt niets en heeft de houding aangenomen van een zittende vogel. Op verzoek van de moeder van 'Birdy' (een 'kreng') gaat Al zijn vriend in de inrichting opzoeken.

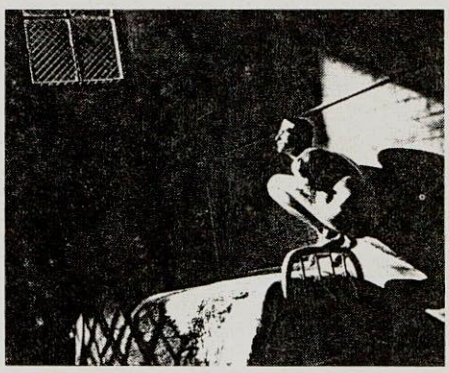

'Birdy' was als jongetje al stapelgek op vogels (vandaar zijn bijnaam). Hij kweekte niet alleen kanaries, maar bestudeerde ze ook in al hun gedragingen. In een met veren afgedekt pak trachtte hij zelf ook te vliegen. De oorlogservaringen (voor de kust van Nieuw Guinea) hebben 'Birdy' zo aangegrepen, dat hij de werkelijkheid ontvlucht in fantasieën die leiden tot volstrekte waanzin. De behandelend psychiater, dokter Weiss, weet er geen raad mee. Uiteindelijk lukt het Al, de enige van wie 'Birdy' in zijn leven warmte en vriendschap heeft ondervonden, hem uit zijn isolement te verlossen door het eindeloos vertellen van hun gemeenschappelijke jeugdherinneringen.
'Birdy' is een ontroerend en dramatisch boek over een vriendschap. Het werd verfilmd door Alan Parker (zie EGO van juli/augustus j.l.) 'Birdy' door William Wharton werd uitgegeven door Elsevier te Amsterdam. Prijs *f* 24,90.

Hirosjima

Bij de kleine, nagenoeg onbekende, uitgeverij Albini kwam onlangs een opmerkelijke herdruk uit. Het is het in 1947 verschenen boek 'Hirosjima' van John Hersey, 'Het verhaal van zes mensen die de ontploffing van de eerste atoombom overleefden'.
Met de veertig jaar geleden afgeworpen atoombom op Hirosjima (6 augustus 1945) werd het kernwapentijdperk ingeluid. Sinds die tijd zijn de nukleaire wapens de wereld in toenemende mate gaan beheersen. Over welke verschrikkelijke vernietigingswapens we nu beschikken wordt in dit authentieke verhaal even simpel als helder uiteengezet. De bom op Hirosjima was 'slechts' een eenvoudige bom, de gevolgen onvoorstelbaar. In een stad van 245.000 inwoners waren bijna 100.000 mensen op slag dood en nog eens 100.000 gewond. Hulp was nagenoeg afwezig want 'Van de 150 artsen in de stad waren er 56 dood en de overigen waren bijna allemaal gewond. Van de 1780 verpleegkundigen waren er 1654 dood of te ernstig gewond om iets te kunnen doen'.
Enige tijd na de explosie bezocht Hersey de stad en laat zes mensen, die deze bewuste dag meemaakten en overleefden, hun verhaal doen. Ieder vanuit hun eigen ervaringen vertellen deze mensen dat de verblindende lichtflits op 6 augustus 1945 een teken zou moeten zijn voor onze generatie.
Een goede zaak dat dit indrukwekkende relaas nu weer beschikbaar is.
'Hirosjima' door John Hersey verscheen bij uitgeverij Albini te Amsterdam. Prijs *f* 14,90.

Arthurlegende

Sinds enkele jaren is er duidelijk sprake van een oplevende belangstelling voor de Middeleeuwen. Aan de lopende band verschijnen er boeken over die periode met voorlopig als onbetwistbare hoogtepunten 'Montaillou' van Le Roy Ladurie en 'De naam van de Roos' van Eco. Deze 'revival' is de afgelopen tijd eveneens niet voorbijgegaan aan Koning Arthur en zijn Ridders van de Ronde Tafel. Talloze studies en bewerkingen kwamen, betrekkelijk kort na elkaar, uit. De jongste en wellicht meest opmerkelijke in de rij is 'Nevelen van Avalon' van Marion Bradley. Deze Amerikaanse schrijfster maakte enige naam met enkele tientallen science-fiction romans, waarvan er ook enkele in het Nederlands zijn verschenen.

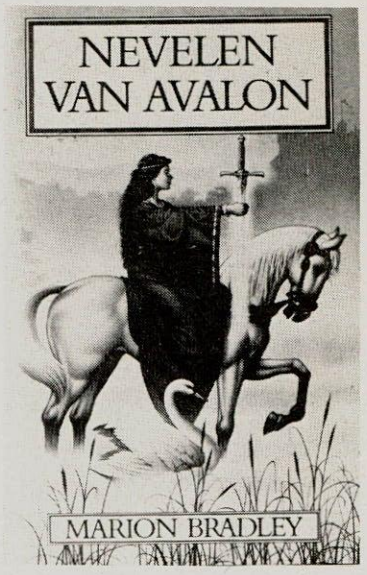

Met deze grote historische roman (952 blz.) heeft ze ongetwijfeld het boek van haar leven geschreven.
Het opmerkelijke van haar boek is dat het in háár versie van de Arthurlegende gaat om de vrouw. Niet Arthur, maar zijn zuster Morgain le Fay is de hoofdfiguur in haar boek. Het is niet het wapengekletter van de mannen waar het om draait, maar welk een belangrijk stempel vrouwen op het dagelijks leven, in het meest donkere deel van de

Middeleeuwen, de vijfde eeuw, drukken.
Kortom, een heel bijzondere bewerking van een legende die mensen reeds vele eeuwen heeft bezig gehouden.
'Nevelen van Avalon' door Marion Bradley werd uitgegeven door Elsevier te Amsterdam. Prijs *f* 49,50.

Assisi

'Een aangrijpend boek... het is moeilijk geen tranen in de ogen te krijgen...' aldus de Los Angeles Times over het boek 'De helden van Assisi'. Bekende flapteksten die niet zozeer bedoeld zijn de lezers te informeren alswel de verkoop te stimuleren. Informatief van nul en gener waarde. Toch is 'De helden van Assisi' (bekroond met de prijs van het Anne Frank Fonds en onlangs ook als film uitgebracht) zeker geen slecht boek.
In Italië werd tijdens de Tweede Wereldoorlog aan 32000 Italiaanse en enkele duizenden buitenlandse joden met sukses door de Italiaanse bevolking onderdak geboden, de meesten van hen in kloosters en godsdienstige instellingen. De auteur en oud-oorlogskorrespondent Alexander Ramati beschrijft in dit boek de redding van enkele honderden joden en anti-fascisten, tussen september 1943 en juni 1944, in de kloosters in en rond de historische stad Assisi.
Het begint allemaal vrij onschuldig met het vervalsen van identiteitspapieren, waarbij men gebruik maakt van de koeriersdiensten van de in die dagen alom bekende wielrenner Gino Bartali, en het eindigt met het verbergen van steeds meer mensen. De Duitsers krijgen hoe langer hoe meer lucht van de aktiviteiten van de kloosterlingen. Ondanks diverse invallen weet men toch de mensen te verbergen tot de geallieerden in juni 1944 Assisi bevrijden. Een meer spannend dan ontroerend boek.
'De helden van Assisi' door Alexander Ramati werd uitgegeven door Omega Boek te Amsterdam. Prijs *f* 29,50.

Oost-Berlijn

In 1980 verscheen in West-Duitsland, van de op dat moment nog in Oost-Berlijn wonende auteur Kurt Bartsch, de korte roman 'Wadzeck'. Bartsch (geb. 1937), een jaar eerder uit de schrijversbond van de DDR gezet, verhuisde kort nadien ook zelf naar West-Duitsland. De roman 'Wadzeck' speelt zich af in de gespleten stad Berlijn, waarin Rita Henze, een 36-jarige vrouw, na het in de bak belanden van haar vriend Paul Wadzeck (vier jaar voor souteneurspraktijken), haar leven opnieuw moet inrichten. Veeleisend is ze niet, het enige wat ze wenst is een beetje geluk. Enige tijd zoekt en vindt ze dat bij de tien jaar jongere serveerster Sonja. Deze verlaat haar echter wanneer Rita (als gevolg van een verkrachting) in verwachting blijkt te zijn. Bij de oud-roodfrontstrijder Karl Baumann vindt Rita tenslotte de lang gezochte kameraadschap voor zichzelf en haar kind. Ze

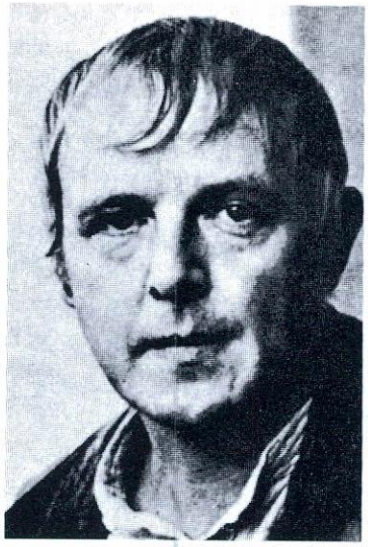

trouwt dan ook met hem. Na vier jaar komt Wadzeck vrij en gaat op zoek naar Rita. Wanneer hij gewaar wordt dat ze getrouwd is raakt hij in paniek en kan de situatie niet meer aan. 'Wadzeck' is vooral een roman over het falen van de realisering van een socialistische maatschappij in Oost-Duitsland. Karl is volledig gedesillusioneerd door het neerslaan van de arbeidersopstand in 1953 en Wadzeck konstateert na zijn vrijlating dat de muur er nog steeds staat.
Een uitstekende roman!
'Wadzeck' door Kurt Bartsch verscheen bij Uitg. de Geus te Breda. Prijs *f* 19,90.

Aids

Lefert Scheeper gaat donderdag 22 november 1984 naar zijn huisarts. Hij heeft last van benauwdheid en vermoeidheid. Vijf dagen later wordt hij in een ziekenhuis opgenomen waar hij op 14 december overlijdt. Doodsoorzaak: aids. Tijdens het kortstondig ziekbed van Lefert houdt zijn vriend Reyer Breed een dagboek bij. Fragmenten hieruit vormen het belangrijkste deel van het boek 'Is het waar dat Lefert aids heeft?'. Free lance journaliste Ineke van den Bergen sprak na het overlijden van Lefert veel met Reyer. De weerslag van deze gesprekken is ook in het boekje opgenomen.
Verder gesprekken met Leferts moeder (over haar solidariteit met de homobeweging), de verpleegkundige Aad (over zijn ervaringen met Lefert en andere aids-patiënten) en de 'homo-cineast' Frank Ripploh ('Taxi zum Klo').
Aids heeft in de VS en Engeland niet alleen geleid tot paniekreakties, maar ook tot een oplaaiende homohaat. Door aids en alle daarmee samenhangende sociale problemen nuchter en reëel te benaderen kan een hysterie worden voorkomen. Dit aangrijpende en soms ontroerende dokument levert daar een prima bijdrage toe.
'Is het waar dat Lefert aids heeft?' door Ineke van den Bergen en Reyer Breed verscheen bij Uitg. Van Gennep te Amsterdam. Prijs *f* 14,50.

Wim Heij

EGO puzzle

Magische trap

Het aantal ingezonden oplossingen van de puzzel in het septembernummer haalde opnieuw niet het vereiste minimum van 25. De oplossing van de vier vergelijkingen luidde:
etage = verdieping
filosoof = wijsgeer
gratis = kosteloos
hiaat = gaping
Zoals reeds in het vorige nummer vermeld heeft de redaktie besloten voorlopig wel door te gaan met het plaatsen van puzzels, maar aan het oplossen ervan geen prijzen meer te verbinden.
Hieronder volgt een magische trap, waarbij horizontaal en verticaal dezelfde woorden moeten worden ingevuld.

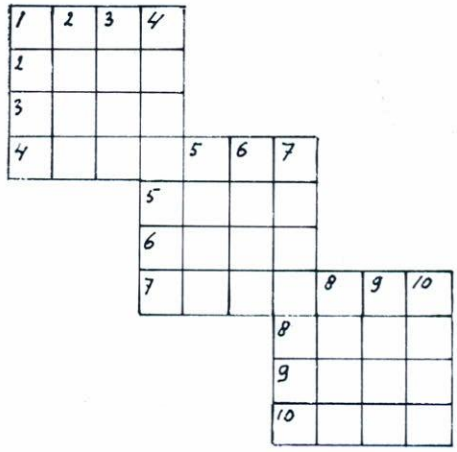

De tien omschrijvingen luiden:
1 – lekkernij uit Deventer
2 – gele verf
3 – klinker (4x)
4 – gedroogde vruchten
5 – voetbalpool
6 – gast
7 – gewoon
8 – slede
9 – slechtbedeelde
10 – niets bevattend

EGO lezen getuigt van inzicht

VANUIT MIJN OPTIEK MOETEN WE DE SCHULD ZOEKEN BIJ DIE SPOORTREINEN!
VANDALISTEN TEISTEREN SPOOR TREINEN